

4 Ιουνίου 2013

Η παρουσία Ρώσων μοναχών στον Άθω (11ος - 20ός αι.)

Ορθοδοξία και Ορθοπραξία / Άγιον Όρος / Γενικά Θέματα

*Αντώνιος-Αιμίλιος Ταχιάος
Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός*

Κεφάλαια

- 1. Οι πρώτες επαφές των Ρώσων με τον Άθω**
- 2. Η δημιουργία ρωσικής μονής στον Άθω**
- 3. Διαπρεπείς Ρώσοι μοναχοί στον Άθω τον 14ο και 15ο αιώνα**
- 4. Προσωπικότητες του 18ου και 19ου αιώνα**

5. Η Επανάσταση του 1917, οι συνέπειες για το ρωσικό μοναχισμό στον Άθω και ο 20ός αιώνας

.....1. Οι πρώτες επαφές των Ρώσων με τον Άθω

Το Άγιον Όρος Άθω κατέχει μία ξεχωριστή θέση στην Ιστορία όχι μόνον του Βυζαντίου, στο χώρο του οποίου ανήκε, αλλά και ολόκληρης της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Ως μεγάλο μοναστικό κέντρο, το οποίο στη διάρκεια των αιώνων ανέδειξε πολλές προσωπικότητες αγίων ανθρώπων και διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο στην εξέλιξη του ορθοδόξου μοναχισμού, ήταν φυσικό να αποτελέσει έναν πολύ ισχυρό πόλο έλξης για τους λαούς οι οποίοι δέχθηκαν τον Χριστιανισμό από το Βυζάντιο και εντάχθηκαν στη σφαίρα της πολιτιστικής και πνευματικής του επιρροής. Ανάμεσα στους λαούς αυτούς βεβαίως συγκαταλέγεται και το μεγάλο γένος των Ρώσων, οι οποίοι από το έτος 988 είχαν εκχριστιανισθεί και ενταχθεί στη χορεία των ορθοδόξων κρατών.

Είναι δύσκολο να καθοριστεί με ακρίβεια η χρονολογία έναρξης των σχέσεων της Ρωσίας με το Άγιον Όρος. Η δυσκολία στην έρευνα του θέματος έγκειται όχι μόνο στην έλλειψη επαρκών ιστορικών πηγών, αλλά και στην ασάφεια που παρουσιάζουν οι λίγες που διασώθηκαν. Εκείνο που μπορεί με θετικότητα να λεχθεί περί της αρχής των πνευματικών σχέσεων της Ρωσίας με την αγιορειτική χερσόνησο είναι ότι αυτή συμπίπτει σχεδόν με την εποχή του πλήρους εκχριστιανισμού της Ρωσίας και της οργάνωσης μέσα σ' αυτήν του μοναχικού βίου, δηλαδή ανάγεται στον ίδιο τον 10ο αιώνα.

Το Άγιον Όρος άρχισε να ασκεί μία ιδιαίτερη πνευματική γοητεία μεταξύ των νεοφύτων στην ορθόδοξη πίστη Σλάβων κυρίως από την εποχή της εμφάνισης του αγίου Αθανασίου του Αθωνίτου και της οργάνωσης από αυτόν του κοινοβίου της Μονής της Λαύρας το έτος 963. Μεταξύ των μαθητών του αγίου Αθανασίου υπήρχαν ήδη Ίβηρες, κοντά δε στη μονή της Λαύρας ασκούσαν Ιταλοί μοναχοί από το Αμάφι, οι οποίοι νωρίς είχαν αποκτήσει δικό τους μοναστήρι. Δεν είναι καθόλου απίθανο, μεταξύ των μαθητών του αγίου Αθανασίου να υπήρχαν και Σλάβοι της Βαλκανικής. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι οι Σλάβοι αναφέρονται στο Βίο του αγίου Αθανασίου. Επίσης στα αρχαιότερα αθωνικά έγγραφα μνημονεύονται οι Βούλγαροι. Στο χρυσόβουλλο του αυτοκράτορα

Ρωμανού του έτους 960 υπέρ της μονής Κολοβού γίνεται λόγος για 40 παροίκους που απελευθερώθηκαν, οι οποίοι ήταν από τους «Σκλάβους Βουλγάρους» που «είχαν εγκατασταθεί» στην περιοχή της Ιερισσού. Εκτός από αυτό όμως, σε έγγραφο της Μονής των Ιβήρων του έτους 982 υπογράφει σε γλαγολιτική γραφή, την αρχαιότερη δηλαδή σλαβική γραφή, ο ιερέας Γεώργιος. Είναι πιθανόν κάποιος από τους Βουλγάρους, που μνημονεύονται στο χρυσόβουλλο του Ρωμανού, να μόνασαν στο Άγιον Όρος, και έτσι να υπάρχει δόση ιστορικής αλήθειας στη *Διήγηση του Ζωγράφου*, σύμφωνα με την οποία η ίδρυση της μονής αυτής ανάγεται στον 10ο αιώνα.

Η μαρτυρία για ύπαρξη Σλάβων μοναχών στο Άγιον Όρος την εποχή αυτή, κοντά στα άλλα, επιβεβαιώνεται και από αξιόλογα μνημεία της αρχαίας σλαβικής εκκλησιαστικής γραμματείας, τα οποία είχαν γραφεί στον Άθω. Αυτά είναι δύο αρχαιότατα Ευαγγέλια σε γλαγολιτική γραφή. Εκτός από αυτά διασώζεται και αρχαία σλαβική μετάφραση τών *Όρων κατά πλάτος* του Μεγάλου Βασιλείου, η οποία μαρτυρά γλωσσολογικώς έργο Βούλγαρου μοναχού από την Ανατολική Βουλγαρία. Τα γραπτά αυτά μνημεία μιλούν σαφώς όχι μόνο περί προσέλευσης Σλάβων και Βουλγάρων στο Άγιον Όρος, αλλά και περί ύπαρξης σ' αυτό σλαβικής μοναστικής εστίας, μέσα στην οποία συνεχιζόταν το έργο των πρώτων Σλάβων μαθητών των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, δηλαδή η εκπόνηση μεταφράσεων από ελληνικά εκκλησιαστικά κείμενα, ώστε να εμπλουτιστεί η σλαβική εκκλησιαστική γραμματεία, που βρισκόταν ακόμη στις απαρχές της.

Από την εποχή της εισόδου τους στον Χριστιανισμό, οι Ρώσοι είχαν συγκεκριμένους λόγους να εκτιμούν το μοναχικό βίο και να γοητεύονται από αυτόν. Αυτοί γνώριζαν ότι οι απόστολοι των Σλάβων άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος είχαν δεχθεί το μοναχικό σχήμα, ήταν δε επίσης γνωστό σ' αυτούς ότι μεταξύ των κληρικών που είχαν έρθει από το Βυζάντιο προς τον ηγεμόνα τους άγιο Βλαδίμηρο, αυτόν δηλαδή που τους οδήγησε στο βάπτισμα, υπήρχαν και μοναχοί. Η φήμη του Άθω, ως μεγάλου μοναστικού κέντρου της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, δεν άργησε να φθάσει στη Ρωσία και να δημιουργήσει εκεί ευνοϊκό κλίμα για τη μετάβαση και εγκαταβίωση Ρώσων στις αγιορειτικές μονές. Ήδη στη διάρκεια του 10ου αιώνα οι στενές σχέσεις της Ρωσίας με το Βυζάντιο και τη Βουλγαρία επέτρεπαν τη δημιουργία πνευματικής επικοινωνίας με τα μοναστικά κέντρα του Βυζαντίου, ιδιαίτερα μάλιστα με αυτά του Αγίου Όρους. Οι Ρώσοι, που μόλις είχαν προσέλθει στη χριστιανική πίστη, προκειμένου να εφοδιαστούν με εκκλησιαστικά βιβλία στη σλαβική γλώσσα, στρέφονταν κατά πρώτο λόγο προς τη Βουλγαρία, η

οποία τελούσε σε συνεχή επαφή με το Βυζάντιο και ανέπτυξε την πρώτη σλαβική γραμματεία. Έτσι οι πληροφορίες ότι οι Βούλγαροι επεξεργάζονται αξιόλογες μεταφράσεις στο Άγιον Όρος, ασφαλώς επαύξαναν τη φήμη της μοναστικής πολιτείας στη νεοφώτιστη Ρωσία.

Αναφορικά με την εμφάνιση των πρώτων Ρώσων στο Άγιον Όρος τίποτε δεν μπορεί να λεχθεί με απόλυτη βεβαιότητα. Η μόνη σαφής ιστορική είδηση, σχετική με έλευση Ρώσου στο Άγιον Όρος, υπάρχει στο αρχαίο χρονικό του Κιέβου, τη *Διήγηση των παρωχημένων χρόνων* (Повесть временных лет), και ανάγεται στο έτος 1051. Αναφέρεται λοιπόν εδώ ότι κάποιος κοσμικός, που καταγόταν από τη πόλη Λιούμπετς (Любечь), αποφάσισε να ταξιδέψει εκτός Ρωσίας και κατέληξε στον Άθω. Αφού επισκέφθηκε κάποιες αγιορειτικές μονές, έμεινε τελικά σε μία από αυτές, και ζήτησε από τον ηγούμενο να τον κείρει μοναχό. Πράγματι, ο ηγούμενος τον έκειρε και του έδωσε το όνομα Αντώνιος, αφού δε του δίδαξε τα σχετικά με το μοναχικό σχήμα, του είπε: «Πήγαινε και πάλι στη Ρωσία και έχει την ευλογία του Αγίου Όρους, διότι από εσένα θα προέλθουν πολλοί μοναχοί» («Иди на Русь обратно и да будет на тебе благословение Святой Горы, ибо от тебя пойдут много чернецов»). Μετά την επιστροφή του στο Κίεβο, ο Αντώνιος αναρωτιόταν πού να εγκαταβιώσει, γιατί τα υπάρχοντα μοναστήρια δεν τον ικανοποιούσαν. Μετά από περιπλάνηση, κατέληξε σε ένα λόφο, στον οποίο προηγουμένως είχε ανοίξει σπήλαιο και ασκείτο ο μοναχός Ιλαρίων, ο οποίος στη συνέχεια κατέστη μητροπολίτης Ρωσίας. Το σπήλαιο άρεσε στον Αντώνιο, ο οποίος εγκαταστάθηκε σ' αυτό και άρχισε να προσεύχεται, λέγοντας: «Κύριε, στερέωσέ με στον τόπο αυτό, και να μένει σ' αυτόν η ευλογία του Αγίου Όρους και του ηγουμένου μου, που με έκειρε» («Господи! Устрой меня на месте этом, и да будет на нем благословение Святой Горы и моего игумена, постригшего меня»). Από τότε ο Αντώνιος έμεινε στο σπήλαιο, συνάχθηκαν δε γύρω του δώδεκα μοναχοί, με τη βοήθεια των οποίων διεύρυνε το σπήλαιο και έκτισε ναό· έλεγε δε στους συμμοναστές του: «Αδελφοί, ο Θεός σας επέλεξε, και βρίσκεστε εδώ με την ευλογία του Αγίου Όρους, με την οποία με έκειρε ο ηγούμενός του, και εγώ έκειρα εσάς. Ας είναι πρώτη επάνω σας η ευλογία από τον Θεό και δεύτερη από το Άγιον Όρος» («Это Бог вас, братия, собрал, и вы здесь по благословению Святой Горы, по которому меня постриг игумен ее, а я вас постриг —да будет благословение на вас, первое от Бога, а второе от Святой Горы»). Αφού ευλόγησε τους αδελφούς, ο Αντώνιος εξέλεξε ηγούμενο ένα μοναχό, τον Βαρλαάμ, ο ίδιος δε αναχώρησε στην έρημο, όπου έζησε σε άσκηση επί σαράντα συνεχή χρόνια. Λίγο μετά την αναχώρηση του Αντωνίου από το σπήλαιο, ήρθαν σ' αυτόν μοναχοί και ζήτησαν την ευλογία του για να κτίσουν μεγαλύτερο ναό έξω από το

σπήλαιο. Αργότερα ζήτησαν και πάλι την ευλογία του, για να ιδρύσουν μοναστήρι. Ο Αντώνιος άκουσε με ιδιαίτερη χαρά την απόφασή τους να ιδρύσουν μοναστήρι και τους έδωσε την ευλογία του, λέγοντας: «Ευλογητός ο Θεός εν παντί, και η ευχή της αγίας Θεοτόκου και των Αγιορειτών πατέρων να είναι μαζί σας» («Благословен бог во всем, и молитва святой Богородицы и святогорских отцов да будет с вами»). Στη συνέχεια ο Αντώνιος ζήτησε τη βοήθεια του ηγεμόνα του κράτους του Κιέβου Ιζιασλάβ, ο οποίος την πρόσφερε πρόθυμα και έτσι ιδρύθηκε η περίφημη Σπηλαιωτική Λαύρα του Κιέβου (Киевопечерская лавра), για την οποία το χρονικό σημειώνει: «Και το σπηλαιωτικό μοναστήρι ξεκίνησε από την ευλογία του Αγίου Όρους» («Пошел же монастырь Печерский от благословения Святой Горы»).

Όσο σαφείς και αν φαίνονται σε μια πρώτη ανάγνωση οι ειδήσεις του χρονικού για τον Αντώνιο και τη μετάβασή του στο Άγιον Όρος, εντούτοις, όταν τεθούν υπό αυστηρό έλεγχο αποδεικνύονται συγκεχυμένες. Αυτό οφείλεται στους ιστορικούς αναχρονισμούς του χρονικογράφου και στο γεγονός ότι βασικός του σκοπός, όταν μιλάει για τη μετάβαση του Αντωνίου στο Άγιον Όρος, δεν είναι η εξιστόρηση της πρώτης επαφής των Ρώσων με την αγιορειτική χερσόνησο, αλλά η εξιστόρηση των περιστατικών της ίδρυσης της Λαύρας του Κιέβου. Γνωρίζουμε ότι ο Αντώνιος έζησε στο σπήλαιο σαράντα χρόνια και ότι πέθανε το έτος 1073. Γνωρίζοντας όμως ότι αυτός πέθανε σε ηλικία 90 ετών, προκύπτει ότι το 1051, που αποφάσισε να μεταβεί στο Άγιον Όρος, διήγε το 68ο έτος της ηλικίας του, πράγμα που είναι απίθανο και δημιουργεί υπόνοιες όσον αφορά στην ακρίβεια των χρονολογικών δεδομένων.

Από την παραπάνω διήγηση του ρωσικού χρονικού προκύπτει σαφώς ότι ο συγγραφέας του, επιθυμώντας να εξιστορήσει τα σχετικά με την ίδρυση της Λαύρας του Κιέβου, αρχίζει με τη μετάβαση του Αντωνίου στο Άγιον Όρος και συνδέει την ίδρυση του περίφημου αυτού μοναστηριού με την ίδια τη μοναστική πολιτεία του Άθω. Με τη συσχέτιση αυτή η ρωσική μονή αποκτούσε ένα ιδιαίτερο κύρος, αφού θα είχε την ευλογία του Αγίου Όρους, γεγονός το οποίο τη συνέδεε απευθείας με το μεγαλύτερο την εποχή εκείνη μοναστικό κέντρο του ορθοδόξου κόσμου. Τα χρονολογικά προβλήματα που δημιουργούνται από το χρονικό φαίνεται να τα λύνει κάπως ο Ρώσος μοναχός Νέστωρ, μία αφήγηση του οποίου για τον Αντώνιο έχει περιληφθεί στο *Πατερικό της Σπηλαιωτικής Λαύρας του Κιέβου* (Киевопечерский патерик). Εδώ γίνεται λόγος για δύο μεταβάσεις του Αντωνίου στο Άγιον Όρος, μία επί εποχής του ηγεμόνα Βλαδιμήρου (978-1015) και μία

αργότερα, επί Ιζιασλάβ (1054-1073, 1076-1078). Η είδηση αυτή φαίνεται ελάχιστα πιθανή, μολονότι είχε βρει υποστηρικτές στο παρελθόν. Όπως και να έχει το πράγμα, το έτος 1051, το οποίο προτείνει το χρονικό για την άφιξη του Αντωνίου στο Άγιον Όρος, πρέπει οπωσδήποτε να απορριφθεί, εφόσον τα πάντα πείθουν ότι αυτός είχε έρθει εδώ ενωρίτερα. Εξάλλου, από τη φιλολογική κριτική του κειμένου, προκύπτει ότι το ταξίδι του Αντωνίου συνδέθηκε με το έτος 1051, επειδή τον ίδιο χρόνο ο προκάτοχος του σπηλαίου Ιλαρίων εκλέχθηκε μητροπολίτης Ρωσίας και στο σπήλαιο ήρθε και κατοίκησε στη συνέχεια, ανακηρυχθείς μάλιστα σε άγιο, ο Αντώνιος ο Σπηλαιώτης (святой Антоний Печерский).

Δεν είναι στις προθέσεις της παρούσας εξιστόρησης να προχωρήσει σε μία αυστηρή κριτική των πηγών που μνημονεύθηκαν, αλλά αντιθέτως να επισημάνει εδώ δύο βασικά δεδομένα, τα οποία προκύπτουν σαφώς από αυτές. Το πρώτο είναι ότι ο ιδρυτής της περιβόητης Σπηλαιωτικής Λαύρας του Κιέβου, ο άγιος Αντώνιος, εκάρη μοναχός στο Άγιον Όρος, και το δεύτερο είναι ότι η ίδρυση της περίφημης αυτής ρωσικής μονής συνδέεται με το μοναχισμό της αθωνικής χερσονήσου. Αυτά τα δύο δεδομένα προσέδιδαν ένα βασικό και διαχρονικό κύρος στις απαρχές του ρωσικού μοναχισμού, εφόσον αυτός είχε λάβει τις αρχές του από έναν ιερό τόπο ο οποίος είχε καταστεί διορθόδοξο μοναστικό κέντρο.

Για επαφές των Ρώσων με το Άγιον Όρος υπάρχουν έμμεσες πληροφορίες, οι οποίες τις ανάγουν σε εποχή προγενέστερη της επίσκεψης του αγίου Αντωνίου. Στον Βίο του αγίου Μωυσέως, του Ούγγρου, λέγεται ότι μετά το 1019, ενόσω αυτός ήταν αιχμάλωτος στην Πολωνία και υφίστατο μαρτύρια, καθώς επίσης και μεγάλους πειρασμούς από μία πολιτικώς ισχυρή γυναίκα, «εκείνες τις ημέρες έφθασε κάποιος μοναχός από το Άγιον Όρος, ιερέας σε βαθμό, σταλμένος από τον Θεό, και ήρθε προς τον μακαριστό και τον έντυσε με το αγγελικό σχήμα» («В те дни приехал, из Святой Горы некий монах, саном иерея, присланный Богом, и пришел к блаженному и облек его ангельским чином»). Στη συνέχεια του δίδαξε πολλά περί καθαρότητας και ότι δεν πρέπει να υποχωρεί μπροστά στον εχθρό. Ανεξάρτητα από το πόσο ιστορικά ακριβής είναι αυτή η είδηση, εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι εκείνος που διηγείται τη ζωή του αγίου Μωυσή, στις πολύ δύσκολες στιγμές που αυτός περνούσε, εμφανίζει έναν Αγιορείτη ιερομόναχο να έρχεται από Θεού για να τον λυτρώσει από τον πειρασμό και την πνευματική υποδούλωση, δίνοντάς του μάλιστα το μοναχικό σχήμα. Εκτός από αυτή τη διήγηση όμως υπάρχει και μία πληροφορία που προέρχεται από

μεταγενέστερο ρωσικό χρονικό, σύμφωνα με την οποία η ρωσική Μονή του Αγίου Παντελεήμονος στο Άγιον Όρος είχε κτιστεί από τον ηγεμόνα Βλαδίμηρο, επί του οποίου βαπτίσθηκε το ρωσικό έθνος. Η είδηση αυτή προέρχεται από μία παλαιά σλαβική παράδοση, η οποία αναζωογονήθηκε τον 16ο αιώνα.

2. Η δημιουργία ρωσικής μονής στον Άθω

Σε επίρρωση των παραδόσεων αυτών έρχονται σαφέστερες πια ειδήσεις που προκύπτουν από αγιορειτικά έγγραφα, οι οποίες δεν επιτρέπουν να υπάρξει καμία αμφιβολία ότι, ήδη από τις αρχές του 11ου αιώνα, όχι μόνο υπήρχαν Ρώσοι μοναχοί στο Άγιον Όρος, αλλά είχαν και δική τους μονή. Οπωσδήποτε μεμονωμένως και σποραδικώς είχαν εμφανιστεί Ρώσοι επί της αγιορειτικής χερσονήσου πολύ πριν από την ίδρυση εκεί δικής τους μονής, δηλαδή γύρω στα τέλη του 10ου αιώνα. Σε ένα από τα έγγραφα της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Αθανασίου έχει περιληφθεί η υπογραφή του ηγουμένου της πρώτης ρωσικής μονής στον Άθω. Το έγγραφο αυτό είναι του έτους 1016 και αποτελούσε ένα συμφωνητικό μεταξύ των μοναχών Νικολάου και Συμεών και αφορούσε στη διοίκηση της μονής Ατζιϊωάννου. Μεταξύ των άλλων υπογραφών που βεβαιώνουν τη συμφωνία διαβάζουμε: «Γεράσιμος μοναχός έλέω Θεοῦ πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ῥῶς μαρτυρῶν ὑπέγραψα ἰδιοχείρως». Οπωσδήποτε δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία ότι εδώ έχουμε μαρτυρία για ύπαρξη ρωσικής μονής στο Άγιον Όρος. Την εποχή εκείνη οι Ρώσοι και η χώρα τους προσδιορίζονταν ακόμη με το άκλιτο όνομα Ῥῶς, το οποίο για πρώτη φορά μνημονεύεται σε έγγραφο του πατριάρχου Φωτίου του έτους 867. Βεβαίως είναι δύσκολο να προσδιοριστεί πού ακριβώς βρισκόταν αυτή η μονή, διότι απλούστατα τίποτε περισσότερο δεν λέγεται γι' αυτήν.

Ρωσική αγιορειτική μονή μνημονεύεται και πάλι στα αγιορειτικά έγγραφα το έτος 1030, αλλά αυτή τη φορά με την ονομασία «τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Ξυουργού». Προφανώς κάποιος από τους Ρώσους μοναχούς που κατοικούσαν στη μονή ήταν φημισμένος ξυουργός και γι' αυτό η μονή πήρε το όνομά της από αυτή την ιδιότητά του. Ποιές υπήρξαν οι σχέσεις της μονής αυτής με τη Ρωσία είναι εντελώς άγνωστο, πάντως δεν στερείται πιθανότητας η υπόθεση, ότι υπήρχαν μέσα σ' αυτήν αρκετοί Ρώσοι μοναχοί και ότι την ενίσχυσε ο ηγεμόνας του Κιέβου

Γιαροσλάβ, του οποίου άλλωστε το ενδιαφέρον για τα εκκλησιαστικά γενικώς πράγματα ήταν οπωσδήποτε γνωστό. Το έτος 1030 η Μονή Ξυλουργού αγόρασε το κελλί του Δημητρίου Χαλκέως, γεγονός το οποίο δηλώνει ότι αυτή ήταν οικονομικώς εύρωστη. Δεν είναι λοιπόν απίθανο η ρωσική μονή του Αγίου Όρους να είχε ήδη αρχίσει να λαμβάνει οικονομική βοήθεια από τη Ρωσία.

Την άνοιξη του έτους 1043, με αφορμή τη δολοφονία ενός διακεκριμένου ρωσικού προσώπου στην Κωνσταντινούπολη, οι σχέσεις Ρωσίας και Βυζαντίου διακόπηκαν. Οι Ρώσοι επιτέθηκαν από τη θάλασσα εναντίον της Κωνσταντινουπόλεως, και έτσι άρχισαν εχθροπραξίες μεταξύ των δύο κρατών. Ο ρωσικός στόλος εμφανίστηκε στον Βόσπορο, με σκοπό να επιτεθεί στην πρωτεύουσα του βυζαντινού κράτους, αλλά νικήθηκε από τους Βυζαντινούς. Τελικά οι σχέσεις Βυζαντίου και Ρωσίας αποκαταστάθηκαν και πάλι γύρω στο έτος 1047, με την υπογραφή συμφώνου ειρήνης, έγιναν μάλιστα πολύ στενές μετά τη σύναψη γάμου μεταξύ του Βσέβολοντ, γιού του ηγεμόνα Γιαροσλάβ και της κόρης του Βυζαντινού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Μονομάχου. Ο ρωσοβυζαντινός αυτός πόλεμος είχε αναπόφευκτα συνέπειες στη ζωή της ρωσικής μονής του Αγίου Όρους. Η εμφάνιση ρωσικού στόλου στα βυζαντινά χωρικά ύδατα θα επέτρεπε ίσως στους Αγιορείτες να σκεφθούν, ότι οι Ρώσοι επιδρομείς θα μπορούσαν να δημιουργήσουν προπύργιο στη ρωσική μονή του Αγίου Όρους, η οποία, όπως άλλωστε οι περισσότερες μονές της εποχής, ήταν κτισμένη σε σχήμα φρουρίου, με τείχος και πύργους. Αγιορειτική πράξη που χρονολογείται στο έτος 1048, δηλαδή ένα χρόνο μετά τη λήξη του πολέμου, υποχρέωνε τον ηγούμενο Γρηγόριο της Μονής Δομετίου να αποζημιώσει τη Μονή Ξυλουργού για τις καταστροφές που είχαν επιφέρει οι μοναχοί του στο επίνειο και τις λέμβους της ρωσικής μονής. Πρέπει να υποθέσουμε ότι οι καταστροφές έγιναν, για το λόγο που αναφέρθηκε, στη διάρκεια του ρωσοβυζαντινού πολέμου. Η υποχρέωση να αποζημιώσει το ρωσικό μοναστήρι επιβαλλόταν στον ηγούμενο Γρηγόριο σύμφωνα με αυτοκρατορικό πιττάκιο, το οποίο είχαν προκαλέσει οι μοναχοί της ρωσικής μονής και είχε σταλεί από τον αυτοκράτορα στον Πρώτο του Αγίου Όρους. Το γεγονός ότι οι Ρώσοι μοναχοί τόλμησαν να απευθυνθούν απευθείας στον αυτοκράτορα, ο οποίος, μόλις πριν από τρία χρόνια, τον Σεπτέμβριο του 1045, είχε επικυρώσει το αγιορειτικό Τυπικό, στο οποίο ρητώς αναφερόταν ότι απαγορεύεται στους μοναχούς του Αγίου Όρους να αποτείνονται στον αυτοκράτορα, για υποθέσεις που μπορούσαν να λυθούν από τις αγιορειτικές αρχές, δείχνει ότι οι ρωσοβυζαντινές σχέσεις διατηρούσαν τέτοιο χαρακτήρα που επέτρεπε στους Ρώσους μοναχούς να έχουν παρρησία ενώπιον του Βυζαντινού αυτοκράτορα.

Από όσα λέχθηκαν γίνεται φανερό ότι, όταν έφθασε στο Άγιον Όρος ο άγιος Αντώνιος, για τον οποίο έγινε λόγος, ο ρωσικός μοναχισμός είχε ήδη αποκτήσει εκεί κάποια παράδοση. Ερχόμενος ο άγιος Αντώνιος στον Άθω βρήκε ήδη οργανωμένη τη ρωσική μονή, στην οποία εγκαταβίωσε, αφού προηγουμένως θα επισκέφθηκε και άλλα καθιδρύματα, στα οποία ζούσαν Σλάβοι μοναχοί. Ο άγιος Αντώνιος υπήρξε ο περισσότερο διακεκριμένος για την οσιότητά του Ρώσος μοναχός την περίοδο αυτή. Η συμβολή του στην άνθηση του μοναχισμού στη Ρωσία υπήρξε ύψιστης σημασίας, αυτός δε ακριβώς ήταν ο λόγος για τον οποίο ο χρονικογράφος θεώρησε σκόπιμο να εξιστορήσει τα σχετικά με την επίσκεψή του στο Άγιον Όρος, διότι ο άγιος Αντώνιος μετέφερε στη Ρωσία το πρότυπο του μοναχισμού και την ευλογία του ιερού αυτού τόπου.

Από ένα έγγραφο του έτους 1142 πληροφορούμαστε ότι στη ρωσική μονή πραγματοποιήθηκε σύναξη πολλών ηγουμένων μονών και μοναχών, οι οποίοι προέβησαν σε απογραφή των αντικειμένων της κινητής περιουσίας της μονής. Ο όγκος και ο μεγάλος αριθμός των αξιόλογων και μεγάλης αξίας αντικειμένων, τα οποία μάλιστα ήταν σχεδόν όλα ρωσικής προέλευσης, επιτρέπει να υποθέσει κανείς ότι η μονή είχε αρκετά μεγάλη μοναστική αδελφότητα, με αξιόλογο αριθμό πατέρων. Ιδιαίτερη σημασία έχει η καταγραφή ρωσικών βιβλίων που υπήρχαν σ' αυτήν, και τα οποία ήταν: Απόστολοι 5, Παρακλητικές 2, Οκτώηχοι 5, Ειρμολόγια 5, Συναξάρια 5, Μηναία 12, Πατερικά 2, Ψαλτήρια 5, έργα του αγίου Εφραίμ, Βίος αγίου Παγκρατίου, Ωρολόγια 5 και ένας Νομοκάνων, συνολικά 49 βιβλία. Η ύπαρξη τόσων χειρόγραφων σλαβικών βιβλίων στη μονή αποτελεί μαρτυρία και για αξιόλογο αριθμό μοναχών, αλλά και για το ότι μέσα σ' αυτήν εκπονούνταν αντίγραφα και μεταφράσεις εκκλησιαστικών έργων από την ελληνική γλώσσα. Έτσι το έγγραφο του έτους 1142 αποτελεί έμμεση μαρτυρία για το ότι η ρωσική μονή την εποχή εκείνη ήταν αξιόλογο πνευματικό κέντρο, από το οποίο προφανώς η Ρωσία εφοδιαζόταν ένα σημαντικό αριθμό από χειρόγραφα με μεταφράσεις ελληνικών κειμένων.

Η συνεχής αύξηση των μοναχών, οι οποίοι έρχονταν από τη Ρωσία, φαίνεται ότι δημιούργησε πρόβλημα χώρου διαβίωσής τους μέσα στη Μονή Ξυλουργού. Συντόμως ο ηγούμενος Παγκράτιος βρέθηκε στην ανάγκη να αναζητήσει έναν άλλο τόπο μέσα στο Άγιον Όρος, στον οποίο θα μπορούσε να μεταφερθεί μαζί με

τους πολυπληθείς μοναχούς του. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο, στις 15 Αυγούστου 1169, ο Παγκράτιος παρουσιάστηκε στη Σύναξη του Αγίου Όρους και ζήτησε να δοθεί στους Ρώσους μια εγκαταλειμμένη και ερειπωμένη μονή για να μετοικήσει σ' αυτήν μαζί με την αδελφότητά του. Η αγιορειτική Σύναξη εξέτασε το ζήτημα και τελικώς παραχώρησε στον ηγούμενο της ρωσικής μονής την άλλοτε ανθηρή Μονή του Θεσσαλονικέως, η οποία βρισκόταν ήδη σε κατάσταση ερείπωσης. Η μονή αυτή βρισκόταν ψηλά, στο βουνό, και είναι αυτή που σήμερα ονομάζεται Παλιομονάστηρο. Μέσα στη νέα μονή, η οποία επισκευάστηκε κατάλληλα, η ρωσική αδελφότητα συνέχισε τη ζωή της στο ρυθμό που τηρούσε και προηγουμένως.

Περί των Ρώσων Αγιορειτών κατά τη διάρκεια του 12ου και 13ου αιώνα υπάρχουν ειδήσεις από σλαβικές πηγές, από τις οποίες προκύπτει ότι η μονή τους ήταν καλά επανδρωμένη, διατηρούσε δε επαφές με τις σλαβικές χώρες. Γύρω στα τέλη του 12ου αιώνα βρισκόταν στη Σερβία ένας Ρώσος Αγιορείτης, ο οποίος, με το κήρυγμά του είλκυσε προς το μοναχισμό τον γιο του ηγεμόνα (κράλη-κρaль) της Σερβίας Στέφανο Νέμανια (Неманья), ο οποίος, με το όνομα Σάββας, που έλαβε ως μοναχός, αναδείχθηκε σε μεγάλο άγιο του σερβικού έθνους. Ο άγιος Σάββας ήρθε στο Άγιον Όρος γύρω στα 1192 και αρχικά κοινοβίασε στη ρωσική Μονή του Θεσσαλονικέως, η οποία τιμόταν ήδη στο όνομα του Αγίου Παντελεήμονος. Στη συνέχεια, μαζί με τον πατέρα του, ο οποίος επίσης ασπάστηκε το μοναχικό βίο, ίδρυσε το 1198 τη Μονή Χελανδαρίου. Την εποχή εκείνη οι Ρώσοι κατείχαν στο Άγιον Όρος την τρίτη θέση μεταξύ των εθνοτήτων που υπήρχαν εκεί, μετά τους Έλληνες και τους Ίβηρες.

Εάν οι Ρώσοι Αγιορείτες την εποχή εκείνη είχαν στενές σχέσεις με τους νότιους Σλάβους, με τους οποίους είχαν φυλετική και γλωσσική συγγένεια, ήταν φυσικό να έχουν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό σχέσεις με την πατρίδα τους τη Ρωσία. Όπως έχει ήδη σημειωθεί, ο Άθως έγινε γνωστός στη Ρωσία πολύ σύντομα μετά τον εκχριστιανισμό της χώρας, οι δε περιοδείες των Ρώσων στους Αγίους Τόπους της Ανατολής, που άρχισαν από τον 11ο αιώνα, συντέλεσαν σε μεγάλο βαθμό στη γνωριμία τους με τον Άθω και τη δημιουργία σχέσεων με αυτόν. Τρία ήταν κυρίως τα πνευματικά κέντρα της Ορθοδοξίας, με τα οποία οι Ρώσοι επιδίωκαν να αναπτύξουν στενές επαφές, η Κωνσταντινούπολη, τα Ιεροσόλυμα και το Άγιον Όρος. Οι Ρώσοι στρέφονταν προς τα κέντρα αυτά επιθυμώντας να διδαχθούν από την πείρα των Ελλήνων μοναχών και να εφοδιαστούν με βιβλία, τα οποία θα συνέβαλλαν στην ανάπτυξη ρωσικής εκκλησιαστικής γραμματείας.

Γύρω στα μέσα του 13ου αιώνα το Άγιον Όρος είχε αποκτήσει στη Ρωσία τέτοιο κύρος, ώστε σε ορισμένες επισκοπές να προκρίνονται ως υποψήφιοι επίσκοποι κληρικοί οι οποίοι είχαν αγιορειτική προέλευση. Χαρακτηριστική περίπτωση προτίμησης Αγιορείτη για τον επισκοπικό θρόνο είναι εκείνη της επισκοπής της πόλης Βλαδίμηρο. Οι ηγεμόνες της Γαλικίας Δανιήλ και Βασίλειος Ρομάνοφ πέτυχαν να εκλεχθεί επίσκοπος Βλαδιμήρου ο Ρώσος Αγιορείτης Ιωάσαφ, όταν δε αυτός πέθανε τον διαδέχθηκε ο επίσης Αγιορείτης Βασίλειος. Την ίδια περίπου εποχή, στην επισκοπή Τσερνίγοβ (Чернигов) εκλέχθηκε επίσκοπος ο Αγιορείτης μοναχός Ευφρόσυνος, ο οποίος μάλιστα, σύμφωνα με κάποια παράδοση, μετέφερε από τον Άθω στη Ρωσία την περίφημη εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας.

Η φήμη των Αγίων Τόπων και του Άθω είχε επεκταθεί μέχρι και αυτή τη βορειοδυτική Ρωσία, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από το εξής περιστατικό. Ο γιος του ηγεμόνα της ειδωλολατρικής Λιθουανίας, ο οποίος λεγόταν Βόϊσελγκ (Войшелг), είχε κατηχηθεί στην ορθόδοξη πίστη, πιθανότατα από Ρώσους που είχαν έρθει στη χώρα του. Οι νέες θρησκευτικές πεποιθήσεις τού υπαγόρευαν να εγκαταλείψει το 1265 την πατρίδα του και να μεταβεί στις βυζαντινές χώρες, την πηγή της Ορθοδοξίας, προκειμένου να δεχθεί το ορθόδοξο βάπτισμα. Αρχικώς αυτός κατευθύνθηκε στη Μονή Σινά, όπου συμπληρώθηκε η κατήχησή του και έγινε δεκτός στο βάπτισμα, ύστερα όμως μετέβη στο Άγιον Όρος, και εκεί εκάρη μοναχός και έζησε επί τρία ολόκληρα χρόνια. Στη συνέχεια επέστρεψε στην πατρίδα του και έγινε ένθερμος κήρυκας της ορθόδοξης πίστης, συνάντησε όμως την αντίδραση του πατέρα του Μίντοβγκ (Миндовг) και γι' αυτό εγκαταστάθηκε

σε τόπο στον οποίο ζούσαν χριστιανοί, όπου και ίδρυσε μοναστήρι, μεταλαμπαδεύοντας έτσι τον ορθόδοξο μοναχισμό, όπως τον γνώρισε στο Σινά, προπαντός όμως στο Άγιον Όρος, εκεί δηλαδή όπου είχε λάβει το μοναχικό σχήμα.

Κοντά στην πόλη Βλαδίμηρο της δυτικής Ρωσίας υπήρχε μονή, η οποία ονομαζόταν «Αγιορειτική μονή» (Святогорский монастырь) και διατηρούσε στενές σχέσεις με τη Σπηλαιωτική Λαύρα του Κιέβου. Είναι προφανές ότι η μονή εκείνη έλαβε την ονομασία «αγιορειτική» λόγω των επαφών που θα είχε με το Άγιον Όρος. Αλλά και η Σπηλαιωτική Λαύρα, η οποία υπήρξε το σπουδαιότερο μοναστήρι της ρωσικής γης στους αρχαίους χρόνους, διατηρούσε στενότερες σχέσεις με το Άγιον Όρος γενικώς, ασφαλώς δε ειδικότερα, όπως πρέπει να υποθέσουμε, θα είχε δημιουργήσει δεσμούς με την εκεί ρωσική μονή από την εποχή που αυτή ιδρύθηκε. Οι σχέσεις της δυτικής Ρωσίας με τον Άγιον Όρος, οι οποίες είχαν αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό, δοκίμασαν μία μεγάλη κρίση όταν, μεταξύ των ετών 1237 και 1240, πραγματοποιήθηκε η επέλαση των Τατάρων στο Κράτος του Κιέβου, το οποίο τελικώς και κατέλυσαν, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να διακοπεί η οικονομική ενίσχυση την οποία αυτό παρείχε στη ρωσική μονή. Έτσι η μονή αυτή εισήλθε σε μακρά περίοδο φτώχειας και μεγάλης ανέχειας. Αλλά και η συνέχεια στην ιστορία του Βυζαντίου και των βαλκανικών σλαβικών κρατών κατά τον 13ο, 14ο και 15ο αιώνα, με τις επιδρομές των Φράγκων, Καταλανών και τελικά την τουρκική κατάκτηση του Βυζαντίου, της Βουλγαρίας και της Σερβίας, δημιούργησε πάρα πολύ δυσμενείς όρους για την επικοινωνία των Ρώσων με το Άγιον Όρος και ιδιαιτέρως με την εκεί μονή τους. Ιδιαίτερη βλάβη από τις επιθέσεις των Καταλανών υπέστη η ρωσική μονή το έτος 1309, όταν αυτοί την πυρπόλησαν, με αποτέλεσμα να καούν όλοι οι θησαυροί της, τα χειρόγραφα και τα πολύτιμα έγγραφα που διασώζονταν σ' αυτήν. Από τη φωτιά γλύτωσε μόνο ο πύργος της μονής. Με την απώλεια αυτή έχασε η μονή και τα αποδεικτικά έγγραφα για τα περιουσιακά της στοιχεία. Σε αναπλήρωση αυτών των απωλειών, τον Σεπτέμβριο του 1312 ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ ο Παλαιολόγος απέλυσε χρυσόβουλλο με το οποίο επικύρωνε τα κυριαρχικά δικαιώματα της «σεβασμίας των Ρώσων Μονής» σε κτήματά της στη Θεσσαλονίκη, την Καλαμαριά και τη Χαλκιδική.

3. Διαπρεπείς Ρώσοι μοναχοί στον Άθω τον 14ο και 15ο αιώνα

Παρά τις πολύ δυσμενείς συνθήκες που αναφέρθηκαν και τη διακοπή οικονομικής ενίσχυσης που ερχόταν από τη Ρωσία, οι επισκέψεις Ρώσων στο Άγιον Όρος δεν έπαψαν εντελώς. Είναι γεγονός ότι κατά τον 14ο αιώνα στη ρωσική μονή εγκαταβίωσαν και Σέρβοι μοναχοί. Ωστόσο το Άγιον Όρος συνέχιζε να γίνεται όλο και πιο γνωστό στη Ρωσία χάρη στους Ρώσους περιηγητές, οι οποίοι κατά καιρούς το επισκέπτονταν. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όσα έχει γράψει για το Άγιον Όρος ο αρχιμανδρίτης Δοσίθεος, της σπηλαιωτικής Μονής της Αναλήψεως του Κάτω Νόβγκοροντ (Нижний Новгород), ο οποίος πραγματοποίησε επίσκεψη στον Άθω στα τέλη του 14ου με αρχές του 15ου αιώνα, παρέμεινε μάλιστα εκεί για αρκετό διάστημα. Από την παραμονή του στο Άγιον Όρος άφησε ο Δοσίθεος δύο συγγραφές, οι οποίες παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για την πνευματική ιστορία του ιερού τόπου, αλλά και για τα διδάγματα που έπαιρνε από αυτόν η Ρωσία. Η μία από αυτές επιγράφεται *Τυπικό* (Устав) και η άλλη *Κανών* (Чин). Σ' αυτές περιγράφονται πτυχές της πνευματικής ζωής των Αγιορειτών πατέρων, ιδιαιτέρως μάλιστα των κελλιωτών και ησυχαστών. Σε μία από αυτές, η οποία αποτελεί απάντηση σε ερωτήματα που είχε θέσει στον Δοσίθεο ένας ηγούμενος ρωσικής μονής, λέγεται το εξής: «Οι υποτακτικοί στον Άθω ζουν κατά το θέλημα και την ευλογία των γερόντων. Όσοι αδελφοί ζουν σε δικά τους κελλιά, τηρούν σε όλη τους τη ζωή τον ίδιο κανόνα, διαβάζοντας καθημερινώς το μισό του Ψαλτηρίου και λέγοντας εξακόσιες φορές την ευχή: “Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ Θεού, ελέησόν με”. Εάν δε κάποιος επιθυμεί να υπερβεί [τον κανόνα] απόκειται στο θέλημά του. Εκτός από αυτά εκτελούν από τριακόσιες έως πεντακόσιες μετάνοιες. Επιπροσθέτως όμως, σε κάθε στιγμή, είτε κάθονται είτε περπατούν, είναι ξαπλωμένοι ή κάνουν εργόχειρο, αδιαλείπτως επαναλαμβάνουν με τη γλώσσα και την καρδιακή αναπνοή: “Κύριε Ιησού Χριστέ”. Σε όσους δεν γνωρίζουν γράμματα [έχει οριστεί], εκτός από τις μετάνοιες, κατά το εκκλησιαστικό τυπικό, να εκτελούν ανά επτά χιλιάδες φορές την ευχή του Ιησού. Για τους αδυνάτους είναι ευκολότερος ο κανόνας. Για τους πρεσβύτερους [έχει οριστεί να ενδιατρίβουν] στην ευχή του Ιησού και να κάνουν μετάνοιες κατά δύναμη. Οι Αγιορείτες, με τη χάρη του Θεού, επιμελώς τηρούν και αγαπούν τη σιωπή, αποφεύγουν δε την τύρβη και το θόρυβο, τις φιλίες και τις κοσμικές συζητήσεις. Και για χάρη του Θεού, πείτε τα αυτά και στους υπόλοιπους αδελφούς, εάν κάποιος ρωτήσει· ότι οι άγιοι πατέρες στη Ρωσία συνηθίζουν να διαβάζουν ολόκληρο τον Ψαλτήρα τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή και στις άλλες νηστείες, ενώ όταν δεν υπάρχει νηστεία δεν διαβάζουν ούτε έναν Ψαλμό. Οι Αγιορείτες όμως δεν κάνουν έτσι· αυτοί τηρούν τον κανόνα σε ολόκληρη τη ζωή τους. Κάθε αδελφός ενδείκνυται να έχει στο κελλί του εικονοστάσι ή σταυρό, και μπροστά από αυτά να εκτελεί τον καθιερωμένο

κανόνα. Αυτός που δεν μπορεί να διαβάσει οφείλει να υπηρετεί με τη χειρωνακτική εργασία, με υποταγή στην ακολουθία και με αποκοπή της βούλησης».

Με τις πληροφορίες του αυτές ο Δοσίθεος παρουσίαζε στους μοναχούς της Ρωσίας ένα υπόδειγμα μοναχικής ζωής, έτσι όπως αυτό είχε διαμορφωθεί στο κατεξοχήν πνευματικό κέντρο του ορθόδοξου μοναχισμού την εποχή εκείνη. Μέσα από αυτές τις πληροφορίες το Άγιον Όρος παρέμενε ένας διδάσκαλος πνευματικότητας και ασκητισμού για τη Ρωσία. Μολονότι ο Δοσίθεος περιγράφει πτυχές της πνευματικής ζωής των πατέρων του Άθω, εντούτοις δεν μνημονεύει καθόλου κάποια παρουσία Ρώσων μοναχών εκεί, ούτε και αναφέρει ύπαρξη ρωσικής μονής. Οπωσδήποτε αυτή η σιγή του δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχε ρωσική μονή, αλλά απλώς ότι αυτό δεν ήταν στις προθέσεις του, να αναφερθεί δηλαδή σ' αυτήν. Εκτός από την αδιαμφισβήτητη αυτή πραγματικότητα, πρέπει να δεχθούμε ακόμη ότι οι Ρώσοι μοναχοί στον Άθω, κατά τη διάρκεια των ησυχαστικών ερίδων του 14ου αιώνα, όσοι και αν ήταν εκεί, τάσσονταν οπωσδήποτε με το μέρος των Ησυχαστών πατέρων, κορυφαίοι των οποίων ήταν οι άγιοι Γρηγόριος Σιναΐτης, Γρηγόριος Παλαμάς, Φιλόθεος Κόκκινος, καθώς και άλλοι, οι οποίοι είχαν διατελέσει επίσης μοναχοί στο Άγιον Όρος.

Στη διάρκεια του 15ου αιώνα ήταν αρκετοί οι Ρώσοι που επισκέφθηκαν το Άγιον Όρος ή έζησαν εκεί για κάποιο χρονικό διάστημα. Αυτοί βεβαίως μετέφεραν στη Ρωσία πληροφορίες σχετικές με τα μοναστήρια και τη ζωή των μοναχών του Αγίου Όρους, με τις οποίες εμπλουτίζονταν οι γνώσεις των συμπατριωτών τους για την ιερή χερσόνησο. Στους ανθρώπους αυτούς οφειλόταν μία προέκταση της αθωνικής μοναστικής παράδοσης στη Ρωσία. Μέσα στη συνάφεια αυτή άξια ιδιαίτερης προσοχής υπήρξε η περίπτωση του αγίου μοναχού Νείλου Σόρσκυ (1433-1508), ο οποίος έμεινε στην ιστορία του ρωσικού μοναχισμού ως μία από τις επιφανέστερες μορφές του και καθιέρωσε μία παράδοση η οποία είχε συνέχεια στην πνευματική ζωή της χώρας του. Δυστυχώς για τη ζωή του Νείλου πολύ λίγα είναι γνωστά, διότι οι σχετικές βιογραφικές πηγές γι' αυτόν έχουν χαθεί. Γνωρίζουμε απλώς ότι καταγόταν από τη Μόσχα και το οικογενειακό του όνομα ήταν Μάϊκοφ (Μαϊκοβ). Η οικογένειά του είχε ευγενή καταγωγή και ο ίδιος από μικρός ασχολείτο με την αντιγραφή βιβλίων, είναι δε φανερό ότι είχε μάθει και την ελληνική γλώσσα.

Ο Νείλος αρχικώς εγκαταβίωσε στη Μονή του Αγίου Κυρίλλου στην περιοχή της

Λευκής Λίμνης της βόρειας Ρωσίας (Кирилло-Белозерский монастырь), στη συνέχεια δε, συνοδευόμενος από τον μαθητή του Ιννοκέντιο Οχλιάμπιν, ήρθε στο Άγιον Όρος. Πόσο διάστημα έμεινε εδώ δεν είναι γνωστό, πάντως αυτό πρέπει να ήταν αρκετά μεγάλο, όπως αποδεικνύεται και από τη μοναστική πρακτική που δημιούργησε, αλλά και από το συγγραφικό έργο το οποίο άφησε, έχοντας και αυτό ως βάση την αγιορειτική παράδοση. Έχει υπολογιστεί ότι παρέμεινε στο Άγιον Όρος περίπου μία δεκαετία. Προφανώς στον Άθω ο Νείλος δεν έζησε σε μοναστήρι, αλλά επέλεξε τον ερημικό βίο, σε σκήτη ή σε κάποιο κελλί, διότι σε ένα τέτοιο συμπέρασμα οδηγεί το ίδιο το συγγραφικό του έργο. Εκτός από τρεις επιστολές και τη *Διαθήκη* του, ο Νείλος κατέλιπε τρία αξιόλογα έργα, την *Υποθήκη προς τους οικείους μαθητές*, το *Σκητιωτικό τυπικό* και το *Συνοδικό βίων Ελλήνων αγίων*. Στο πρώτο από τα έργα αυτά παρέχονται οδηγίες για έναν πολύ αυστηρό μοναχικό βίο, ο οποίος θα βασίζεται στις παραδόσεις μεγάλων πατέρων της Εκκλησίας. Εδώ κηρύσσεται η πλήρης ακτημοσύνη, η υπακοή και η αποκοπή του ιδίου θελήματος. Το *Σκητιωτικό τυπικό* είναι έργο με καθαρώς ησυχαστικές αρχές, με οδηγίες για την τήρηση του νου και την πρακτική της νοεράς προσευχής, έτσι όπως την είχαν διδάξει οι πατέρες της Εκκλησίας και την ασκούσαν οι Αθωνίτες μοναχοί. Γενικώς ο Νείλος προέβαλλε τις αρετές του αναχωρητικού βίου, τη συνοίκηση ελάχιστων μοναχών σε έρημο τόπο και την άσκηση, τα πνευματικά προβλήματα αυτού του βίου, οι πειρασμοί και η αντίσταση σ' αυτούς και η απάρνηση των υλικών αγαθών. Το τρίτο έργο του είναι μία συλλογή βίων αγίων, μεγάλων ασκητών, μεταξύ των οποίων και των Αθωνιτών αγίων Πέτρου και Αθανασίου, του ιδρυτή του κοινοβίου της Λαύρας. Γενικώς ο Νείλος δημιούργησε στη Ρωσία μία σχολή με ησυχαστικά και αθωνικά πρότυπα, η οποία ήταν κατά της κατοχής χωριών και κτηματικής περιουσίας των μοναστηριών, όπως επίσης και κατά της σε θάνατο καταδίκης των αιρετικών. Αργότερα με τους πνευματικούς διαδόχους του Νείλου, που ακολουθούσαν τις ίδιες κατευθύνσεις, ήρθε σε επαφή και τους βρήκε συμπαραστάτες στις εναντίον του κατηγορίες ο διαπρεπής Αθωνίτης Μάξιμος ο Γραικός (1470-1556), μοναχός της Μονής Βατοπαιδίου, ο οποίος ζούσε στη Ρωσία. Στον ίδιο κύκλο ανήκε και ο Ρώσος ιεροδιάκονος Δαμασκηνός, ο οποίος επισκέφθηκε το Άγιον Όρος στα τέλη του 17ου με αρχές 18ου αιώνα, και συνέγραψε ένα πόνημα στο οποίο παραλλήλιζε την αυστηρή σε παραδόσεις ρωσική Μονή Σολόβκι με το μοναχισμό του Αγίου Όρους. Στο πόνημα αυτό, ο Δαμασκηνός έγραφε: «Στο όρος Άθω υπάρχει ο τέλειος μοναχισμός... εκεί είναι η τέλεια παράδοση και οι [πνευματικοί] γέροντες... διότι το όρος Άθω είναι η μοναστική πρωτεύουσα, η αρχή και το θεμέλιο, η ρίζα και η πηγή του μοναχισμού, τόσο κατά την εσωτερικότητα όσο και κατά την εξωτερικότητα».

Είναι άξιο προσοχής το γεγονός ότι ο Νείλος δεν έκανε λόγο περί Ρώσων μοναχών στο Άγιον Όρος. Την εποχή που αυτός επισκέφθηκε τον Άθω η ρωσική μονή κατοικείτο μάλλον από Σέρβους μοναχούς, γεγονός που μαρτυρείται από τις προσφορές προς αυτήν των Σέρβων ηγεμόνων σε όλη τη διάρκεια του 14ου και μέχρι τις αρχές του 15ου αιώνα. Είναι γνωστό ότι κατά καιρούς εκπρόσωποι της Μονής επισκέπτονταν τη Ρωσία και λάμβαναν οικονομική βοήθεια από τους μεγάλους ηγεμόνες της Μόσχας και αργότερα τους τσάρους της Ρωσίας, εφόσον εμφανίζονταν ως μοναχοί της «μονής των Ρώσων», διότι η Μονή του Αγίου Παντελεήμονος συνέχιζε πάντοτε να θεωρείται των Ρώσων. Τον 17ο αιώνα η μονή πέρασε σε μεγάλη ανέχεια, σε σημείο να αναγκαστεί να πουλήσει κτήματά της. Σε ελληνικό μάλιστα έγγραφο του 1693 διαβάζουμε: «εύρίσκεται τὸ μοναστήριον τῶν Ῥωσῶν ἔρημον». Ο Ουκρανός περιηγητής και στη συνέχεια μοναχός Βασίλειος Γκρηγκορόβιτς-Μπάρσκυ (1701-1747) επισκέφθηκε το Άγιον Όρος δύο φορές, το 1725-26 και το 1744, και άφησε δύο πολύ μεγάλης ιστορικής αξίας περιγραφές για τα μοναστήρια, τους μοναχούς και τα κειμήλια των μονών. Το 1726 στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονος ο Μπάρσκυ βρήκε μόνο δύο Βουλγάρους και δύο Ρώσους μοναχούς, ενώ το 1744 αναφέρει ότι στο μοναστήρι εγκαταβίωναν γύρω στους δώδεκα Έλληνες μοναχοί και κανένας Ρώσος. Έτσι βλέπουμε τη ρωσική μονή να μην έχει πια Ρώσους μοναχούς, αλλά στη συνέχεια και να σβήνει οριστικά περί τα τέλη του 18ου αιώνα, ύστερα από πυρκαγιά, της οποίας τα αίτια παραμένουν αδιευκρίνιστα. Το 1803 αναβίωσε η Μονή Ρωσικού στην παραλία του Αγίου Όρους, στο πρώην επίνειό της, εκεί όπου υπάρχει σήμερα. Η νέα μονή κτίστηκε με χρηματοδότηση του Έλληνα ηγεμόνα της Μολδαβίας Σκαρλάτου Καλλιμάχη και κράτησε το παραδοσιακό όνομά της προς τιμήν του Αγίου Παντελεήμονος. Από τη στιγμή αυτή αρχίζει μία νέα περίοδος στην ιστορία των Ρώσων μοναχών του Αγίου Όρους. Έως τώρα ο λόγος γινόταν περισσότερο περί επισκεπτών και περιηγητών ενώ, από το σημείο αυτό και μετά, θα αφορά σε συγκεκριμένες προσωπικότητες, ώστε να οδηγηθούμε και σε περιγραφικές προσωπογραφίες.

4. Προσωπικότητες του 18ου και 19ου αιώνα

Μία από τις διαπρεπέστερες προσωπικότητες που προήλθαν από τον ρωσικό χώρο τον 18ο αιώνα, και των οποίων η δραστηριότητα για την αναβίωση της αθωνικής ησυχαστικής πνευματικότητας στο σλαβικό και ρουμανικό κόσμο υπήρξε πολύ μεγάλης σπουδαιότητας, ήταν ο από την Πολτάβα της Ουκρανίας καταγόμενος Παΐσιος Βελιτσκοφσκι (1722-1794). Αυτός νεαρός άρχισε τις σπουδές του στην

Ακαδημία Μογίλα του Κιέβου, όπου όμως απογοητεύθηκε εντελώς από τις δυτικού τύπου σπουδές που γίνονταν εκεί, και για το λόγο αυτό εγκατέλειψε την Ακαδημία. Μετά από περιπλάνηση σε μοναστήρια της Ουκρανίας και της Μολδαβίας, τελικά το 1746 ήρθε στο Άγιον Όρος και μόνασε στην περιοχή της Καψάλας, όπου υπήρχαν κελλία ερημιτών. Απέφυγε τη διαβίωση σε μοναστήρι, γιατί τα οικονομικά προβλήματα της εποχής ανάγκαζαν τους μοναχούς σε μετακινήσεις και κοσμικές επαφές, οι οποίες τους απέσπαζαν από τον ησυχαστικό βίο και τη νοερά προσευχή. Το 1750 ήρθε στο Άγιον Όρος ο επίσης Ουκρανός ιερομόναχος Βασίλειος, ηγούμενος της Μονής Ποϊάνα Μέρουλοι της Βλαχίας, ο οποίος συνάντησε τον Παΐσιο και για ένα χρονικό διάστημα ασκήτευσαν μαζί. Ο Βασίλειος του έδωσε το μικρό μοναχικό σχήμα, μετά το οποίο απέβαλε το όνομα Πέτρος λαμβάνοντας το Παΐσιος. Ο Βασίλειος είχε βαθιά γνώση της μέχρι την εποχή του μεταφρασμένης στη σλαβονική βυζαντινής ασκητικής και μυστικής γραμματείας, ο ίδιος είχε μάλιστα συγγράψει στη σλαβονική και εισαγωγές στα συγγράμματα των αγίου Γρηγορίου του Σιναΐτου, Φιλοθέου του Σιναΐτου και Ησυχίου του Πρεσβυτέρου. Η επαφή του Παΐσιου με τον Βασίλειο υπήρξε αποφασιστικής σημασίας για την περαιτέρω πνευματική εξέλιξη και ενασχόληση του νεαρού μοναχού.

Η φήμη του Παΐσιου και οι αρετές του έφεραν κοντά του αριθμό μοναχών, οι οποίοι ήθελαν να διδαχθούν από αυτόν. Τελικά όλοι μαζί μεταφέρθηκαν σε ένα ερειπωμένο κελλί του Προφήτου Ηλίου, το οποίο αναδείχθηκε σε αξιόλογη ρωσική σκήτη. Οι μοναχοί που συνάχθηκαν κοντά του έφθασαν τους πενήντα και δεν χωρούσαν πια στη σκήτη του Προφήτου Ηλίου. Έτσι, ο Παΐσιος αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη σκήτη, και για ένα διάστημα με τη συνοδεία του να μετοικήσουν στη Μονή Σίμωνος Πέτρας, της οποίας όμως δεν κατώρθωσε να εξοφλήσει τα προς τους Τούρκους πιστωτές χρέη, με αποτέλεσμα το 1764 να παραλάβει τους μοναχούς του και να αναχωρήσει στη Βλαχία, στη δε συνέχεια να εγκατασταθεί οριστικώς στη Μολδαβία, όπου ανέπτυξε αξιολογότετη συγγραφική και πνευματική δραστηριότητα.

Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο Άγιον Όρος, ο Παΐσιος έμαθε την ελληνική γλώσσα και επιδόθηκε με ξεχωριστό ζήλο στη διόρθωση παλαιών μεταφράσεων στη σλαβονική γλώσσα και την εκπόνηση νέων έργων μεγάλων ασκητών και νηπτικών πατέρων της Εκκλησίας. Στα χρόνια της παραμονής του στον Άθω βρισκόταν σε επαφή με τον εκεί ασκούμενο τέως πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Σεραφείμ Β΄, ο οποίος υπήρξε και ο δημιουργός της μετέπειτα ρωσικής Βατοπαιδινής Σκήτης του Αγίου Ανδρέου. Ο Σεραφείμ τον

εκτιμούσε πάρα πολύ και προσπάθησε να τον κρατήσει στον Άθω, αλλά οι λόγοι που υπαγόρευαν την αναχώρηση του Παΐσιου ήταν ακριβώς η μεταφορά των αθωνικών εμπειριών και παραδόσεων σε έναν άλλο γεωγραφικό χώρο, ορθόδοξης επίσης παράδοσης. Πραγματικά ο Παΐσιος δημιούργησε τόσο μέσα στο Άγιον Όρος, όσο στη συνέχεια και στη Βλαχία και τη Μολδαβία, μία μεγάλη ασκητικοφιλογολογική σχολή, στην οποία μεταφράζονταν έργα της βυζαντινής ησυχαστικής γραμματείας, αλλά επίσης συγχρόνως εφαρμοζόταν και στην πράξη οι αρχές που αυτή υπαγόρευε. Στα γραπτά μνημεία λόγου που άφησε ο Παΐσιος περιλαμβάνεται και ένα στο οποίο αναφέρεται καταλεπτώς στο πώς ανακάλυψε στο Άγιον Όρος τα έργα των Βυζαντινών ασκητών και μυστικών Πατέρων και πώς τα μετέφρασε στη σλαβονική γλώσσα. Το σπουδαιότερο έργο του ήταν η σύνταξη της σλαβονικής *Φιλοκαλίας*, η οποία υπήρξε αποτέλεσμα της, μέσω του μαθητή του Γρηγορίου, επαφής του με τον τέως μητροπολίτη Κορίνθου άγιο Μακάριο, ο οποίος υπήρξε ο συλλέκτης πατερικών ασκητικών και μυστικών έργων και δημιουργός της ελληνικής *Φιλοκαλίας*. Έτσι τελικώς στον Παΐσιο, στις επί 18 χρόνια αγιορειτικές εμπειρίες του και στο έργο που επιτέλεσε στον Άθω, οφείλεται η αναβίωση του βυζαντινού μυστικισμού και ησυχασμού στις ρουμανικές και σλαβικές χώρες τον 18ο και 19ο αιώνα.

Μέσα στη συνάφεια αυτή πρέπει να μνημονευθεί και η παρουσία στο Άγιον Όρος του Ουκρανού Βασιλείου-Γκρηγκορόβιτς Μπάρσκυ, για τον οποίο έγινε λόγος παραπάνω. Αυτός όταν ήρθε στο Άγιον Όρος δεν ήταν ακόμη μοναχός, αλλά άφησε τις δύο περίφημες και λεπτομερέστατες περιγραφές των αγιορειτικών μονών, οι οποίες είναι μοναδικές στο είδος τους. Αυτές παρείχαν μία γενική πληροφόρηση για τα μοναστήρια, περιλαμβάνοντας πληροφορίες για τα κτίρια, τους ναούς, τα μνημεία τέχνης, τις βιβλιοθήκες και ένα άλλο πλήθος από λεπτομέρειες, που αποτελούν σπανιότατη πηγή για τους μελετητές του Αγίου Όρους. Εκείνο μάλιστα το στοιχείο που έχει ιδιαίτερη αξία είναι οι απεικονίσεις των μοναστηρίων, που εκπόνησε με ιδιάζουσα τεχνική και ακρίβεια ο Μπάρσκυ, και οι οποίες αποτελούν σημαντικότερη εικαστική πηγή για τη μελέτη της αρχιτεκτονικής των μονών. Βεβαίως και οι πληροφορίες του για τη ζωή των μοναχών και ιδιαιτέρως για μοναχούς που διακρίνονταν για την αρετή τους, αποτελούν αξιόλογη πηγή για τη μελέτη της ιστορίας του Αγίου Όρους κατά τον 18ο αιώνα.

Στη διάρκεια του 19ου αιώνα παρουσιάζεται μία άνθηση του ρωσικού μοναχισμού στο Άγιον Όρος και μία πολύ μεγάλη προσέλευση Ρώσων μοναχών. Η Μονή του Αγίου Παντελεήμονος ανθεί, επίσης η Σκήτη του Προφήτου Ηλιού, όπως και η

Σκήτη του Αγίου Ανδρέου, στις οποίες εγκαταβιώνουν μοναχοί, κτίζονται ναοί και μεγαλοπρεπή κτήρια, μεταφέροντας αρχιτεκτονικά πρότυπα καθαρώς ρωσικά. Η εξέλιξη των ρωσικών μοναστικών αυτών ιδρυμάτων συνδέεται συγχρόνως και με την εμφάνιση κάποιων διενέξεων και αντιπαλοτήτων μεταξύ Ρώσων και Ουκρανών μοναχών, όπως και Ελλήνων και Ρώσων, οι οποίες έχουν την αιτία τους σε εθνικιστικές ή τοπικιστικές διαφορές. Αυτή η διαμάχη αποτελεί ένα κεφάλαιο το οποίο στερείται δυστυχώς πνευματικότητας και βρίσκεται μακριά από το πνεύμα της αγάπης, η οποία είναι η απαραίτητη προϋπόθεση συμβίωσης ανθρώπων και προπαντός μοναχών. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο δεν πρόκειται να αναφερθούμε σε αυτές τις θλιβερές διενέξεις, αλλά θα επικεντρώσουμε την αφήγησή μας στην καταγραφή προσώπων που διαδραματίζουν έναν ουσιαστικό ρόλο στην απεικόνιση της πνευματικότητας του Άθω ή δημιουργούν τα ίδια πνευματικές καταβολές και τις μεταδίδουν στους συγχρόνους τους.

Τον Ιούνιο του 1835 ήρθε στο Άγιον Όρος ως προσκυνητής ο Ρώσος ιερομόναχος Ανίκητος Σιρίνσκυ-Σιχμάτοφ (Аникита Ширинский-Шихматов), ο οποίος προερχόταν από πριγκηπική οικογένεια και είχε πολύ μεγάλη μόρφωση.

Είχε ασχοληθεί με τη ρωσική λογοτεχνία, εγνώριζε δε άριστα τη Γαλλική, Γερμανική, Αγγλική, Ελληνική και Λατινική. Νεότατος έφθασε να γίνει πλοίαρχος του πολεμικού ναυτικού και μέλος της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών. Η άφιξη στον Άθω ενός τόσο διαπρεπούς και μορφωμένου προσώπου είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων προοπτικών ανάπτυξης του ρωσικού μοναχισμού. Αρχικώς ο Ανίκητος επισκέφθηκε τη Σκήτη του Προφήτου Ηλιού, στην οποία ζούσαν μοναχοί από την Ουκρανία, και στη συνέχεια, συνοδευόμενος από δεκαπέντε Ρώσους μοναχούς, ήρθε στη Μονή Παντελεήμονος, φέροντας μάλιστα μαζί του και την εικόνα του αγίου Μητροφάνους του Βορόνεζ (Μιτροφαν Βορονεζский), προς τον οποίο έτρεφε ιδιαίτερη τιμή και σεβασμό. Ο Ανίκητος εγχείρισε στους προεστώτες της μονής ένα πολύ σεβαστό ποσό για την αποπεράτωση ναού, ο οποίος θα τιμάτο στο όνομα του αγίου Μητροφάνους, και στη συνέχεια αναχώρησε στα Ιεροσόλυμα. Μετά την επιστροφή του τον Μάιο του 1836, βλέποντας ότι ο ναός δεν αποπερατώθηκε, παρέλαβε τους Ρώσους μοναχούς που είχαν έρθει μαζί του, και επέστρεψε και πάλι στη Σκήτη του Προφήτου Ηλιού. Στη συνέχεια εκλήθη να υπηρετήσει ως ιερέας του ρωσικού ναού στην Αθήνα. Ο Ανίκητος είχε τις αρετές μοναχού, αγάπησε την αγιορειτική παράδοση και είχε μελετήσει τους πατέρες της Εκκλησίας. Πάσχοντας από μία χρόνια αιμορραγική ασθένεια, στα 54 χρόνια του, όταν έφθασε στα τελευταία του, τον ρώτησαν αν ήθελε να συντάξει τη διαθήκη

του. Απάντησε: «Είμαι μοναχός, αποδώστε ό,τι μου απομένει στη Σκήτη του Προφήτου Ηλιού». Το πρωί της επόμενης, αφήνοντας την τελευταία του πνοή, πρόφερε τις λέξεις: «Καιρός, καιρός για την Ιερουσαλήμ». Έτσι έφυγε από τη ζωή ένας πολύ ενάρετος άνθρωπος, ο οποίος, μολονότι δεν έζησε για μακρύ χρόνο στο Άγιον Όρος, εντούτοις το αγάπησε πολύ και συνδέθηκε πνευματικώς βαθιά με αυτό.

Μέσα σε ένα απολύτως ανάλογο πνευματικό κλίμα ανήκε και ο ιερομόναχος Σεραφείμ, κατά κόσμον Συμεών Βέσλιν, ο οποίος ήρθε στο Άγιον Όρος στις 19 Οκτωβρίου 1843 και εγκαταβίωσε στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονος. Ο ιερομόναχος αυτός, ζώντας ασκητικότερα και έχοντας μία βαθιά ταπείνωση και αγάπη για τον συνάνθρωπο, παρουσίαζε μία ιδιοτυπία, η οποία απέβη πάρα πολύ σημαντική για τη μελέτη της ιστορίας όχι μόνο της ρωσικής μονής, κατά τα χρόνια που αυτός έζησε στον Άθω, αλλά και όλων των μοναστικών καθιδρυμάτων του τόπου εκείνου. Η ιδιοτυπία του αυτή συνίστατο στη σύνταξη επιστολών και την αποστολή τους στη Ρωσία, στις οποίες αυτός έδινε περιγραφές και λεπτομέρειες για τα αγιορειτικά σκηνώματα και για τη ζωή των μοναχών. Οι επιστολές αυτές δημοσιεύονταν στη Ρωσία και αποτελούσαν ένα προσφιλέστατο ανάγνωσμα, με το οποίο ο Ρώσος μεταφερόταν νοερώς στο Άγιον Όρος και δεχόταν τις συγκινήσεις που δημιουργούσε ο ιερός αυτός τόπος. Οι επιστολές αυτές, με τίτλο *Επιστολές Αγιορείτου προς φίλους του περί του Αγίου Όρους Άθω*, εκδόθηκαν στη Ρωσία σε δύο τεύχη το 1850, στη συνέχεια δε από τη Μονή Παντελεήμονος σε τρία τεύχη, 538 συνολικώς σελίδων, γνώρισαν δε από το 1866 έως το 1913 εννέα εκδόσεις. Οι επιστολές καλύπτουν την περίοδο της διαμονής του στον Άθω, από την άφιξή του εκεί το 1843 έως τον θάνατό του στη Μονή Παντελεήμονος στις 17 Δεκεμβρίου 1853. Οι επιστολές του Σεραφείμ, γραμμένες σε ωραία ρωσική γλώσσα, περιγράφουν μοναστήρια, σκήτες, προσκυνητήρια, πρόσωπα μοναχών, ιστορικά και σύγχρονα γεγονότα, θαύματα ιερών εικόνων, και μέσα σε όλες αυτές δηλώνεται η θερμή του αγάπη για το Άγιον Όρος και ο βαθύτατος σεβασμός και η τιμή προς την Θεοτόκο, την προστάτιδα του ιερού αυτού τόπου. Όλη του η διάθεση προσφοράς και τα συναισθήματά του αποτυπώνονται σε κάποια σημειώματα που βρέθηκαν στο κελλί του και φέρουν τον τίτλο *Τα κελλιωτικά μου σημειώματα*, τα οποία είναι ιδιαίτερα συγκινητικά, χάρη στη λεπτότητα και ευγένεια των συναισθημάτων που απηχούν. Είχε προηγηθεί ένα θλιβερό συμβάν. Όταν άρχισε ο Κριμαϊκός πόλεμος, ο Σεραφείμ, παρά τις αντίθετες υποδείξεις του ηγουμένου της Μονής, αποφάσισε να φύγει στη Ρωσία, αλλά διάφορες αντίξοες συνθήκες ματαίωσαν το ταξίδι του. Έτσι επέστρεψε στη μονή. Τα σημειώματά του τελειώνουν με ημερομηνία 16ης Μαΐου 1853, είναι δε άξια παράθεσης τα λόγια με τα οποία αυτά καταλήγουν: «Κύριε, μνήσθητί μου εν

τη Βασιλεία Σου. Μνήσθητι και πάντων των φίλων και των εχθρών μου, διότι όλοι είμαστε άνθρωποι· η αδυναμία και οι ασθένειες ανήκουν στον δικό μας νου και την καρδιά. Γι' αυτό, Κύριε, συγχώρεσε όλους μας, ελέησε και σώσε, διότι είσαι ο μόνος αναμάρτητος, αγαθός και ελεήμων. Αμήν. Δόξα τῷ Θεῷ περί πάντων! Δόξα και τη ουρανίῳ Βασιλίδι περί πάντων». Μέσα σε τέτοιο πνεύμα προσευχής και αγάπης άφησε ο ιερομόναχος Σεραφεΐμ την τελευταία του πνοή.

Στη διάρκεια του 19ου αιώνα υπήρξαν κάποιες προσωπικότητες Ρώσων μοναχών που διακρίθηκαν για τις αρετές, την ασκητικότητα και την πνευματικότητά τους. Ιδιαίτέρως πρέπει να μνημονευθούν δύο πρόσωπα της Ιεράς Μονής Παντελεήμονος, στα οποία οφείλεται και η πνευματική άνοδος των Ρώσων μοναχών της μονής, όσο και η επιτυχία μιας ειρηνικής συμβίωσης Ρώσων και Ελλήνων μέσα στην αδελφότητα. Τα πρόσωπα αυτά υπήρξαν ο πνευματικός της Μονής Παντελεήμονος π. Ιερώνυμος (1806-1885) και ο ηγούμενος Μακάριος (1821-1889), στην πνευματικότητα, τη δραστηριότητα και την αγάπη προς τους συμμαναστές των οποίων οφείλεται κυρίως η άνθηση του ρωσικού μοναχισμού στο Άγιον Όρος κατά το δεύτερο μισό του 19ο αιώνα.

Ο π. Ιερώνυμος, του οποίου το κατά κόσμον όνομα ήταν Ιωάννης Πάβλοβιτς Σολομέντσοφ, προερχόταν από ευσεβή πολυμελή οικογένεια εμπόρων, μέλη της οποίας είχαν ασπασθεί τον μοναχισμό. Αρχικώς μόνασε σε μοναστήρια της Ρωσίας, αλλά τελικώς τον Σεπτέμβριο του 1836 ήρθε στο Άγιον Όρος. Εδώ συνάντησε τον Ρώσο ιερομόναχο και πνευματικό Αρσένιο (†1846), ο οποίος άσκησε επάνω του μεγάλη πνευματική επιρροή. Η πρώτη επιλογή του π. Ιερωνύμου ήταν η αγορά ενός κελλιού στην περιοχή της Μονής Σταυρονικήτα, όπου μόνασε λαμβάνοντας το όνομα Ιωαννίκιος. Ενώ βρισκόταν εδώ χειροτονήθηκε σε ιερέα. Έζησε στο κελλί αυτό τέσσερα χρόνια και τον Σεπτέμβριο του 1840, συνοδευόμενος από τους δύο συνασκητές του, ήρθε και κοινοβίασε στη Μονή Παντελεήμονος. Τον επόμενο χρόνο έλαβε το μεγάλο σχήμα και μετονομάστηκε σε Ιερώνυμο. Έτσι άρχισε μια νέα, δύσκολη ζωή, διότι, μολονότι αγάπησε πολύ το μοναστήρι, εντούτοις είχε προτίμηση στον ησυχαστικό βίο. Αυτό όμως δεν τον πτόησε, αλλά κατάλαβε ότι άρχιζε γι' αυτόν μία αποστολή, και η αποστολή αυτή ήταν η προσπάθεια να βοηθήσει πνευματικώς τη ρωσική αδελφότητα της μονής, την οποία υπηρέτησε σε όλη του τη ζωή με ιερό ζήλο και μεγάλη αγάπη. Ο π. Ιερώνυμος κατέστη τελικώς ο πνευματικός των πατέρων της μονής, και όχι μόνο αυτής, αλλά και πολλών άλλων Ρώσων μοναχών που προσέτρεχαν προς αυτόν, είτε για να εξομολογηθούν είτε για να ζητήσουν πνευματική βοήθεια. Πολύ γρήγορα αναγνωρίστηκε σχεδόν σαν ένα

νέος Πατέρας της Εκκλησίας. Τον διέκρινε βαθιά γνώση των Πατέρων, άκρα ταπείνωση και αγάπη για τους αδελφούς. Ήταν απόμακρος από την κοσμικότητα, αγαπούσε τη σιγή και ήταν απόλυτα αφοσιωμένος στην προσευχή.

Όλη η πνευματικότητα του π. Ιερωνύμου έχει αποτυπωθεί στα γραπτά που άφησε και τα οποία αποτελούν πολύ αξιόλογα κείμενα. Εκτός από ένα πολύ μεγάλο πλήθος επιστολών προς διάφορα πρόσωπα, οι οποίες είναι γεμάτες από συμβουλές, στη γραφίδα του π. Ιερωνύμου ανήκουν γραπτές συμβουλές και προς την μοναστηριακή αδελφότητα, κανόνες για μοναχούς, υποτακτικούς και δοκίμους, διδακτικοί λόγοι, προπαντός όμως το *Τυπικό* της Μονής Παντελεήμονος, το οποίο περιλαμβάνει 22 κεφάλαια και καλύπτει όλες της πτυχές της ζωής μιας μονής. Με αυτό το τυπικό τέθηκαν οι βάσεις για την ομαλή λειτουργία της μονής και τη συμπεριφορά των μοναχών της. Τρέφοντας βαθύ σεβασμό προς τον άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο, ο π. Ιερώνυμος άφησε και έναν ωραιότατο Ακάθιστο Ύμνο προς τιμήν του αγίου.

Έχουν γραφεί πολλά για τον π. Ιερώνυμο από συγχρόνους του, τα οποία αποτελούν μνημείο για την ιστορία του ρωσικού μοναχισμού στον Άθω τον 19ο αιώνα. Ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση αυτή έχει η περιγραφή που έδωσε ο Ρώσος διπλωμάτης, μεγάλος στοχαστής, συγγραφέας και θαυμαστής του βυζαντινού πολιτισμού Κωνσταντίνος Νικολάεβιτς Λεόντιεφ (1831-1891). Γράφει λοιπόν για τον π. Ιερώνυμο: «Αυτός υπήρξε όχι μόνο υψηλού βίου μοναχός, αλλά άνθρωπος περισσότερο από υπέροχος. Δεν θα είμαι εγώ αυτός που θα τον ονομάσει άγιο – αυτό αποτελεί δικαίωμα της Εκκλησίας και όχι κάποιου ιδιώτη, εγώ όμως θα τον αποκαλέσω ευθέως *μεγάλον*, άνθρωπο με μεγάλη ψυχή και με *ασυνήθιστο* νου». Αυτός ήταν λοιπόν ο π. Ιερώνυμος, ο οποίος με τις συμβουλές του, την πνευματικότητά του και τα γεμάτα διδάγματα γράμματά του, προσέλκυσε πολλούς Ρώσους στον αγιορειτικό μοναχικό βίο, και κατέστησε περισσότερο γνωστό τον Άθω στη Ρωσία. Πέρα από την πνευματική του προσφορά, ο π. Ιερώνυμος διεδραμάτισε ένα σοβαρό ρόλο στη εξομάλυνση της αντιδικίας που υπήρχε στις σχέσεις Ρώσων και Ελλήνων μοναχών της Μονής Παντελεήμονος, αντιδικίας που βρίσκονταν σε έξαρση λόγω παρεξηγήσεων και υπερβολών και των δύο πλευρών. Ο π. Ιερώνυμος υπήρξε και σ' αυτή την περίπτωση ένας ειρηνοποιός.

Η άλλη διαπρεπής προσωπικότητα, όπως σημειώθηκε, υπήρξε ο π. Μακάριος, του

οποίου το κοσμικό όνομα ήταν Μιχαήλ Ιβάνοβιτς Σούσκιν. Αυτός καταγόταν από πλούσια οικογένεια εμπόρων. Ήταν μορφωμένος και ευσεβής νέος, ο οποίος αποφάσισε να πραγματοποιήσει ένα ταξίδι στους αγίους τόπους της Ανατολής. Επισκέφθηκε το Σινά, την Κωνσταντινούπολη, τη Θεσσαλονίκη, και τελικώς την 3η Νοεμβρίου 1851 κατέληξε στο Άγιον Όρος. Ενώ βρισκόταν στη Μονή Κουτλουμουσίου παρουσίασε έναν υψηλό πυρετό και έπεσε στο κρεβάτι. Τα σχετικά με όλα αυτά τα περιστατικά πληροφορήθηκαν οι Ρώσοι μοναχοί της Μονής Παντελεήμονος, και τότε ο π. Ιερώνυμος αποφάνθηκε ότι θα έπρεπε να τον μεταφέρουν στη ρωσική μονή. Πραγματικά τον μετέφεραν αλλά παρέμενε ακόμη σε πολύ κρίσιμη κατάσταση. Βλέποντας ότι η κατάστασή του διαρκώς επιδεινώνεται, και ακούοντας τη γνώμη των ιατρών, ότι δεν έχει ελπίδα να επιζήσει, επικράτησε σε κάποιους μοναχούς η σκέψη ότι θα έπρεπε να καρεί μοναχός, αφού με αυτή την απόφαση είχε έρθει στο Άγιον Όρος. Ο π. Ιερώνυμος είχε αρχικώς επιφυλάξεις για μια τέτοια πράξη, στο τέλος όμως συγκατένευσε και έτσι στις 27 Νοεμβρίου, ενώ ήταν κλινήρης και αναμενόταν η τελευταία του, τον έκειραν μοναχό και του έδωσαν το μέγα σχήμα με το όνομα Μακάριος. Η κατάσταση του επιδεινώθηκε και χρειάστηκε να του διαβάσουν την ευχή σε ψυχορραγούντα, αναμένοντας πια το τέλος του. Στις 23 Δεκεμβρίου, ενώ έδειχνε ότι ξεψυχούσε του διάβασαν την εξόδιο ακολουθία. Παρόλα αυτά, όχι μόνο δεν πέθανε, αλλά στις 6 Ιανουαρίου τον επισκέφθηκαν οι ιερομόναχοι της μονής, του έδωσαν αγιασμό και σε λίγο συνήλθε. Τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή κανοναρχούσε ήδη μέσα στον ναό από αναλόγιο σε αναλόγιο. Στη συνέχεια λάμβανε μέρος σε όλα τα διακονήματα της μονής, τα οποία την εποχή εκείνη ήταν για όλους τους μοναχούς κοινά.

Στις 20 Φεβρουαρίου 1854 ο Μακάριος χειροτονήθηκε διάκονος και ήταν ο μόνος διάκονος που υπήρχε στη μονή. Παρά το γεγονός ότι η μονή αριθμούσε ήδη διακόσιους μοναχούς είχε μόνο έναν διάκονο και τέσσερις ιερείς. Στο μεταξύ είχε αρχίσει ο Κριμαϊκός πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, γεγονός που έφερε φόβο και πανικό στους Ρώσους μοναχούς του Αγίου Όρους, οι οποίοι βρίσκονταν μέσα σε τουρκοκρατούμενο χώρο. Οι μοναχοί της Μονής Παντελεήμονος ζήτησαν από τον π. Μακάριο να οργανώσει τη φυγή τους στη Ρωσία. Έγινε τότε μία σύναξη Ρώσων και Ελλήνων μοναχών, στην οποία ο Έλληνας ηγούμενος της Μονής, π. Γεράσιμος, είπε ότι ο μοναχός ποτέ δεν εγκαταλείπει τη μονή του λόγω δυσκολιών, και μέχρι στιγμής δεν είχε φανεί κάποιος λόγος που να πείθει ότι θα έπρεπε να φύγουν οι Ρώσοι. Τελικώς μόνο δέκα Ρώσοι μοναχοί αποφάσισαν να φύγουν.

Καθώς τα χρόνια περνούσαν η παρουσία των Ρώσων στον Άθω γινόταν πολυπληθέστερη. Σε αυτό συνέβαλλε η μεγάλη οικονομική βοήθεια που λάμβαναν από τη Ρωσία και μπορούσαν να διαβιώνουν με πιο άνετο τρόπο. Αναπόφευκτο ήταν και ο αριθμός των Ρώσων μοναχών στη Μονή Παντελεήμονος να αυξάνει συνεχώς, γεγονός που ενίσχυε τις ελληνορωσικές εκεί διενέξεις. Μεσολάβησαν ατέλειωτες διαπραγματεύσεις, ενστάσεις, προσφυγές στην Ιερά Κοινότητα και αποφάσεις, χωρίς ειρηνικό αποτέλεσμα. Το 1870, ο γέροντας πια Έλληνας ηγούμενος π. Γεράσιμος, προαισθανόμενος ότι θα έφθανε στο τέλος της ζωής του, σε γενική σύναξη των γερόντων της αδελφότητας, υπέδειξε ως διάδοχό του τον π. Μακάριο. Ο ηγούμενος π. Γεράσιμος πέθανε σε ηλικία 103 ετών στις 10 Μαΐου 1875. Εκείνες τις ημέρες ο π. Μακάριος βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη, από όπου επέστρεψε επειγόντως, και δίδοντας υπόσχεση ότι δεν πρόκειται ποτέ να εγκαταλείψει τη μονή, έλαβε το μέγα σχήμα. Στις 20 Ιουλίου 1878 εξελέγη πανηγυρικώς ηγούμενος της Μονής Παντελεήμονος, την δε εκλογή του επικύρωσε με πατριαρχικό σιγίλλιο ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Β΄. Ο π. Μακάριος διετέλεσε ηγούμενος της μονής μέχρι τις 19 Ιουνίου 1889. Την ημέρα εκείνη λειτούργησε, κοινώνησε, διάβασε την ευχαριστήριο ευχή και συνέχισε με την καθιερωμένη από αυτόν ανάγνωση του Ακαθίστου Ύμνου στην Θεοτόκο. Ενώ διάβαζε με δάκρυα στα μάτια, κατέπεσε, και μετά έξι ώρες, παρά τις προσπάθειες των γιατρών και τις προσευχές των πατέρων της μονής, εγκατέλειψε την πρόσκαιρη αυτή ζωή. Λίγο πριν την εκδημία του είχε συντάξει τη διαθήκη του. Αυτό είναι ένα κείμενο που εκφράζει βαθιά ταπείνωση και αγάπη προς τους αδελφούς. Τους παρακαλεί να μείνουν ενωμένοι με την αγάπη που δίδαξε ο Χριστός, και το «εγώ» του καθενός να μην είναι εμπόδιο στην ενότητα της αδελφότητας. Καταλήγοντας γράφει: «Και επίσης η εγκάρδια διαθήκη μου προς εσάς, πατέρες και αδελφοί: οι θύρες της μονής να μην κλείνουν ποτέ για τους φτωχούς και ενδεείς και για κάθε επαίτη. Ο ίδιος ο Κύριος κατέθεσε μαρτυρία μπροστά στα μάτια όλων μας, προσφέροντας πλούσια τα ελέη Του στη μονή μας, διότι δεν έκλειναν οι θύρες και για τις ελεημοσύνες σε όσους είχαν ανάγκη». Με την εκδημία του ηγουμένου Μακαρίου έκλεισε μία ολόκληρη εποχή άνθησης του ρωσικού μοναχισμού στο Άγιον Όρος.

Ο π. Μακάριος ήταν άνθρωπος επικοινωνιακός και άκρως εργατικός, πραγματικώς ακάματος. Στις μέρες του ο ρωσικός μοναχισμός στον Άθω παρουσίασε εξαιρετική άνθηση, συγχρόνως όμως με τις επαφές του με τη Ρωσία έκανε τη μοναστική πολιτεία του Άθω, το Περιβόλι αυτό της Παναγίας, ευρύτερα γνωστό στη Ρωσία.

Το γεγονός ότι η μοναστική πολιτεία ήταν ένας τόπος όπου δεν υπήρχαν γυναίκες, και η μόνη γυναίκα που ήταν δεκτή εκεί ήταν η Θεομήτωρ, καθιστούσε τον Άθω στις συνειδήσεις των Ρώσων έναν τόπο απόκοσμο και κατεξοχήν ιερό. Αυτό ακριβώς συνειδητοποιώντας και ο π. Ιερώνυμος είχε εγκαταλείψει το μοναστήρι στην πατρίδα του για να έρθει σ' αυτόν τον επίγειο πνευματικό παράδεισο. Το παράδειγμά του μιμήθηκαν χιλιάδες άλλοι Ρώσοι, και έτσι οι μοναχοί στη Μονή Παντελεήμονος ξεπέρασαν τους χίλιους, ενώ σ' ολόκληρο το Άγιον Όρος είχαν φθάσει τις τρεις χιλιάδες. Στη ρωσική μονή κτίστηκαν νέα κτήρια, δημιουργώντας έτσι μία μεγάλη επέκταση και εισάγοντας στο Άγιον Όρος αρχιτεκτονικούς τύπους καθαρώς ρωσικού χαρακτήρα. Διαμορφώθηκε ο λιμένας της μονής, ενώ συγχρόνως αυτή απέκτησε τα δικά της ιστιοφόρα πλοία. Στον λιμένα αυτόν κατέπλεαν και πλοία από τη Ρωσία, τα οποία μετέφεραν κατά εκατοντάδες τους προσκυνητές. Εντός του Αγίου Όρους λειτουργούσαν, πλήρως επανδρωμένα, και εξαρτήματα της Μονής Παντελεήμονος. Αυτά ήταν τα εξής: Το Παλαιομονάστηρο, δηλαδή η παλαιά μονή επάνω στο βουνό, η οποία ανακαινίστηκε και απέκτησε μεγάλο ωραιότατο ναό, η Χρωμίτσα, η Γουρουνοσκήτη ή Νέα Θηβαΐς, όπως ονομάστηκε στη συνέχεια, και η Σκήτη Μπογκορόντιτσα. Αυτά τα σκηνώματα ανήκαν στη Μονή Παντελεήμονος και είχαν εξάρτηση από αυτήν. Μετόχια της μονής δημιουργήθηκαν και εκτός Αγίου Όρους, κυρίως στη Ρωσία, αλλά και στην πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη. Εκείνο που πρέπει επίσης να τονιστεί είναι η μεγάλη εκδοτική δραστηριότητα της Μονής Παντελεήμονος, η οποία αναπτύχθηκε κυρίως την εποχή της ηγουμενείας του π. Μακαρίου. Τα βιβλία και τα φυλλάδια που εκδόθηκαν από τη Μονή Παντελεήμονος ανέρχονταν σε εκατοντάδες, ανάμεσα σ' αυτά δε περιλαμβάνονταν η *Φιλοκαλία*, το δίτομο *Πατερικό του Άθωνος*, με τις βιογραφίες των Αθωνιτών Πατέρων ανά τους αιώνες, *Βίοι και έργα Πατέρων της Εκκλησίας*, τα *Αθωνικά φυλλάδια*, με εποικοδομητικό περιεχόμενο, των οποίων εκδόθηκαν περισσότερα από πεντακόσια τεύχη. Με όλες αυτές τις εκδόσεις η Μονή Παντελεήμονος απέκτησε μια τεράστια πνευματική ακτινοβολία σε ολόκληρο τον τεράστιο ρωσικό κόσμο. Η Μονή Παντελεήμονος δημιούργησε και αξιολογώτατη βιβλιοθήκη, η οποία στεγάστηκε σε ιδιαίτερο κτήριο, και περιέλαβε πολλές χιλιάδες βιβλίων. Μεταξύ των βιβλίων αυτών υπάρχει και αξιόλογος αριθμός χειρογράφων, σλαβικών και ελληνικών, η συλλογή των οποίων κατέστη δυνατή χάρη στον ζήλο του βιβλιοθηκαρίου Ματθαίου. Αυτός, γνωρίζοντας καλώς την ελληνική γλώσσα, ήταν σε θέση να εκτιμήσει ό,τι ήταν δυνατόν να αποκτηθεί, και σ' αυτόν οφείλεται η πολύ αξιόλογη συλλογή ελληνικών χειρογράφων και ελληνικού αρχαιικού υλικού, που αφορούν την ιστορία του Αγίου Όρους κατά τον 19ο και το πρώτο μισό του 20ου αιώνα.

Εκτός από τη Μονή Αγίου Παντελεήμονος, ανεξάρτητες σκήτες, που επανδρώθηκαν τον 19ο αιώνα με Ρώσους μοναχούς και απέκτησαν μεγάλα κτηριακά συγκροτήματα, είναι η του Αγίου Ανδρέου, που ανήκει στη Μονή Βατοπεδίου, και του Προφήτου Ηλιού, που ανήκει στη Μονή Παντοκράτορος. Οι σκήτες αυτές κατοικήθηκαν επίσης από Ρώσους μοναχούς τους οποίους διέκρινε αξιόλογη πνευματικότητα, όπως επίσης και ποιμαντική και διοικητική δραστηριότητα. Στη Σκήτη του Προφήτου Ηλιού διακρίθηκαν οι ηγούμενοι Παΐσιος Β΄ (1796-1871) και Γαβριήλ (1849-1901), στη δε Σκήτη του Αγίου Ανδρέου οι Βαρσανούφιος (†1850) και Βησσαρίων (†1862), οι οποίοι και έθεσαν τα πνευματικά θεμέλια των μοναστικών αυτών ιδρυμάτων, τα οποία στη διάρκεια του 19ου αιώνα γνώρισαν μεγάλη ακμή.

Εκτός από τις ρωσικές σκήτες, στη διάρκεια του ίδιου αιώνα, δημιουργήθηκε και μεγάλος αριθμός κελλιών, τα οποία επανδρώθηκαν με Ρώσους μοναχούς και ανήκαν το κάθε ένα σε μία διαφορετική αγιορειτική μονή. Στις αρχές του 20ού αιώνα ο αριθμός των ρωσικών κελλιών έφθανε τον αριθμό των 66. Μερικά από τα κελλιά συτά ήταν μεγαλοπρεπή κτήρια, στα οποία ζούσαν μοναχοί των οποίων ο αριθμός σε πολλές περιπτώσεις υπερέβαινε τους εκατό. Μερικά από τα κελλιά αυτά είχαν και μετόχια εκτός Αγίου Όρους, μάλιστα και στην Κωνσταντινούπολη. Στις 14 Μαΐου 1896, με πρωτοβουλία του Ρώσου ιερομονάχου Κυρίλλου και σε ανάμνηση της στέψης του αυτοκράτορα Νικολάου Β΄, ιδρύθηκε η *Αδελφότητα των ρωσικών κελλιών του Άθω*. Αμέσως συντάχθηκε καταστατικό, αποτελούμενο από 34 άρθρα. Στο πρώτο άρθρο, που περιγράφονται οι σκοποί της Αδελφότητας, λέγεται το εξής: «Να δοθεί βοήθεια σε όλα γενικώς τα φτωχά ρωσικά καθιδρύματα, στους ερημίτες και αναχωρητές του Αγίου Όρους Άθω, σε περιπτώσεις άκρας ένδειας και φτώχειας τους, επίσης δε στήριξη σε περίπτωση πτώσης των πνευματικών-ηθικών δυνάμεων». Το συμβούλιο της Αδελφότητας συνεδριάζει κατά διαστήματα, αλληλογραφούσε με τις ρωσικές διπλωματικές αρχές της Θεσσαλονίκης και Κωνσταντινουπόλεως, κρατούσε δε πρακτικά και αρχείο.

Η ακτινοβολία που απέκτησε ο μοναχισμός του Αγίου Όρους στην Αυτοκρατορία της Ρωσίας οφειλόταν καταρχήν στη δραστηριότητα των Ρώσων μοναχών, οι οποίοι το κατέστησαν εκεί ευρύτερα γνωστό. Τόσο οι Αγιορείτες μοναχοί που επισκέπτονταν τη Ρωσία, όσο και οι Ρώσοι επισκέπτες του Αγίου Όρους, γίνονταν ένθερμοι προπαγανδιστές του αγιορειτικού μοναχισμού στη μεγάλη αυτή χώρα,

και έστρεφαν το ενδιαφέρον του ευσεβούς ρωσικού λαού προς τη μοναδική μοναχική πολιτεία στον κόσμο, στην οποία το όνομα του Ιησού μνημονευόταν και δοξαζόταν αδιακόπως. Όταν επέστρεφαν οι προσκυνητές στην πατρίδα τους δεν παρέλειπαν να διηγηθούν με ενθουσιασμό στους συμπατριώτες τους τις εντυπώσεις τους από τον ιερό τόπο, ενώ κάποιοι πιο μορφωμένοι τις δημοσίευαν σε εκκλησιαστικά περιοδικά και εφημερίδες. Η επίδραση όλων αυτών στον ρωσικό λαό ήταν εντυπωσιακή, προκάλούσε δε όχι μόνο αύξηση της ροής των προσκυνητών στον Άθω, αλλά επίσης και των υποψηφίων μοναχών. Μεταξύ των προσκυνητών ήταν και διαπρεπείς προσωπικότητες, όπως μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας, ευγενείς, διπλωμάτες και επιστήμονες. Αυτοί οι τελευταίοι δεν ήταν απλοί προσκυνητές, αλλά συγχρόνως και ερευνητές στις μοναστηριακές βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους, οι οποίοι στη συνέχεια προέβαιναν και σε αξιόλογες δημοσιεύσεις. Το 1855 ο Ρώσος ιερομόναχος Παρθένιος Αγκείεφ δημοσίευσε σε τέσσερις τόμους το οδοιπορικό του σε χώρες της Ρωσίας, Μολδαβίας, Τουρκίας και των Αγίων Τόπων. Στον δεύτερο και τέταρτο τόμο περιέγραφε την παραμονή του στο Άγιον Όρος, δίνοντας γοητευτικές λεπτομέρειες για τη ζωή κυρίως των Ρώσων μοναχών εκεί. Μεταξύ αυτών των συγγραφέων ήταν επίσης οι κληρικοί Πορφύριος Ουσπένσκι (1804-1885) και Αντωνίνος Καπούστιν (1817-1894), ενώ για τη ζωή και τη δράση του ηγουμένου Μακαρίου, έγραψαν βιβλία ο καθηγητής στη Μόσχα Ι.Φ. Κρασκόβσκυ (1889) και ο καθηγητής της Θεολογικής Ακαδημίας του Κιέβου Α. Ντμιτριάεβσκυ (1895). Το βιβλίο του τελευταίου είναι πολύ εκτενέστερο και έχει ιδιαίτερη αξία, επειδή υπήρξε αποτέλεσμα όχι μόνο προσωπικών απομνημονευμάτων αλλά και σοβαρής έρευνας.

5. Η Επανάσταση του 1917, οι συνέπειες για το ρωσικό μοναχισμό στον Άθω και ο 20ός αιώνας

Η εκπληκτική ακμή που παρουσίασε ο ρωσικός μοναχισμός στο Άγιον Όρος τον 19ο αιώνα δέχθηκε ισχυρότατο πλήγμα με την Επανάσταση του 1917. Ξαφνικά διακόπηκε κάθε επαφή της Ρωσίας με το Άγιον Όρος. Η σημαντική οικονομική ενίσχυση που δέχονταν οι Ρώσοι μοναχοί από την πατρίδα τους έπαψε να παρέχεται πια, οι επισκέψεις Ρώσων στο Άγιον Όρος πέρασαν και αυτές στο παρελθόν, αλληλογραφία των μοναχών με πρόσωπα στη Ρωσία και με αγαπημένους συγγενείς τους ήταν αδύνατη. Οι Ρώσοι πατέρες μόνη παρηγορία εύρισκαν πια

στην προσευχή και στην επίκληση της βοήθειας της προστάτιδος του Αγίου Όρους, της Παναγίας Παρθένου. Μη έχοντας τα μέσα επικοινωνίας έσπευδαν να ρωτούν τους Έλληνες και τους ξένους επισκέπτες ποιιά είναι τα νέα από την πατρίδα τους, μερικά μάλιστα αθώα και αγράμματα γεροντάκια ρωτούσαν τους ξένους μήπως ήξεραν πώς πήγε η παραγωγή του σιταριού εκείνη τη χρονιά στη Ρωσία. Η κατάσταση ήταν πράγματι τραγική, διότι οι γηραιότεροι πατέρες άρχισαν ο ένας μετά τον άλλο να φεύγουν από τη ζωή και αντικαταστάτες δεν υπήρχαν πια για να τελούν τις ακολουθίες και τα διακονήματα. Με πολύ γοργό ρυθμό άρχισαν τα κελλιά των Ρώσων να ερημώνουν.

Τις συνέπειες αυτής της τραγικής εξέλιξης άρχισε να τις δέχεται και η Μονή Παντελεήμονος. Μία κάποια παρηγοριά ήταν η προσέλευση κάποιων Ρώσων της διασποράς, οι οποίοι επισκέπτονταν το Άγιον Όρος και αποφάσιζαν να μονάσουν στη Μονή Παντελεήμονος ή στις μεγάλες σκήτες του Αγίου Ανδρέου και Προφήτου Ηλιού. Έτσι κατά την πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο εποχή ζούσαν στη Μονή Παντελεήμονος κάποια πρόσωπα, τα οποία διακρίνονταν για τις αρετές τους, τη μόρφωσή τους και τη δυνατότητα επικοινωνίας με τους επισκέπτες, Έλληνες και ξένους. Πρώτη και σπουδαιότερη προσωπικότητα υπήρξε ο π. Σιλουανός, για τον οποίο έχουν γραφεί ήδη πολλά βιβλία και άρθρα, έχουν μάλιστα πραγματοποιηθεί και συνέδρια αφιερωμένα σ' αυτόν. Το κοσμικό του όνομα ήταν Συμεών και ήρθε από τη Ρωσία στο Άγιον Όρος το 1892, εγκαταβίωσε στη Μονή Παντελεήμονος και έλαβε το μοναχικό όνομα Σιλουανός. Προερχόταν από ένα αγροτικό περιβάλλον και είχε μόνο πολύ στοιχειώδη μόρφωση, γι' αυτόν δε τον λόγο δεν περίμενε να τοποθετηθεί σε υπηρεσία της μονής που θα απαιτούσε κάποια ειδίκευση υψηλού επιπέδου. Καθώς ήταν ταπεινός και υπάκουος, ο π. Σιλουανός ήταν έτοιμος να δεχθεί αδιαμαρτυρήτως οποιαδήποτε εντολή του έδιναν οι ανώτεροί του, αυτό μάλιστα έπραξε όταν τον διέταξαν να εργαστεί στον μύλο του μοναστηριού. Μέσα σ' ένα τόσο τεράστιο μοναστήρι, όπως ήταν την εποχή εκείνη ο Άγιος Παντελεήμων -έχοντας φθάσει τον αριθμό σχεδόν των 1800 μοναχών, οι οποίοι ζούσαν εκεί- οι χειρώνακτες ήταν περιζήτητοι.

Ο π. Σιλουανός εργαζόταν στο αρτοποιείο. Εκεί κοντά βρισκόταν το παρεκκλήσιο του Προφήτη Ηλία, όπου πήγαιναν οι μοναχοί για την ακολουθία του Εσπερινού. Μπροστά στην εικόνα του Σωτήρος Χριστού, που υπήρχε στο παρεκκλήσι, ο μοναχός Σιλουανός είδε το όραμα του Ιησού, του Οποίου το φως τον περιέλουσε με τη γλυκιά του λάμψη. Τη σπουδαία αυτή λεπτομέρεια και εμπειρία της ζωής του, την εμπιστεύθηκε αργότερα ο π. Σωφρόνιο, κάτι που δεν έκανε

για να υπερηφανευθεί, αλλά για να διδάξει τον μαθητή του.

Η αγάπη της ησυχίας και της εσωτερικής γαλήνης οδηγούσαν συχνά τα βήματα του π. Σιλουανού σε μέρη όπου η νοερά προσευχή, την οποία εργαζόταν με θέρμη, θα μπορούσε να γίνει πιο εντατική. Επίσης όταν ήθελε να συναντήσει κάποιο πρόσωπο από το οποίο θα ζητούσε συμβουλή, ή με το οποίο θα μπορούσε να κάνει «εξαγορά των λογισμών», τότε απομακρυνόταν από το μοναστήρι επιζητώντας την ησυχία. Η «εξαγορά λογισμών» είναι μία αγιορειτική πρακτική έως τις μέρες μας, σύμφωνα με την οποία ο μοναχός εξομολογείται τους λογισμούς του σε κάποιο υψηλής πνευματικότητας σεβαστό πρόσωπο, με σκοπό το τελευταίο αυτό να μπορέσει να κρίνει αν ο μοναχός βαδίζει σε σωστό δρόμο ή αν έχει παρεκκλίνει, πιασμένος κιόλας από τις παγίδες του διαβόλου. Φαίνεται ότι η συνάντηση του π. Σιλουανού με τον γέροντα Ανατόλιο στο Παλαιομονάστηρο είχε έναν τέτοιο χαρακτήρα. Στο μετόχι αυτό ο π. Σιλουανός συνάντησε μεγάλους ασκητές, όπως π.χ. τον π. Στρατόνικο και τον π. Βενιαμίν, με τους οποίους συζητούσε προβλήματα της πνευματικής ζωής. Ωστόσο ο ίδιος αποδείχτηκε πιο προχωρημένος στην ησυχαστική πνευματικότητα από ό,τι οι συνομιλητές του, και αντί να διδαχθεί από αυτούς, παρόλη τη βαθιά ταπείνωσή του, τελικά γινόταν αυτός δάσκαλός τους.

Ο μοναχός Σιλουανός ήταν άνθρωπος σχεδόν αγράμματος. Έχοντας παρακολουθήσει στο δημοτικό σχολείο του χωριού που γεννήθηκε τα μαθήματα για δύο μόνο χειμώνες, είχε μάθει απλώς να διαβάσει. Εντούτοις παρουσίασε ένα νοητικό βάθος και άφησε γραπτά που δηλώνουν μία εκπληκτική πνευματικότητα. Σ' αυτό δεν υπάρχει τίποτε που να εκπλήσσει. Ο Άθως υπήρξε ανέκαθεν ένα μεγάλο σχολείο για τους μοναχούς. Ο π. Σιλουανός αγαπούσε πολύ την ανάγνωση, όμως μόνο βιβλίων που μπορούσαν να αποφέρουν κάποιο όφελος στην ψυχή. Από τα αναγνώσματα του μοναχού απέκλειε εντελώς τις εφημερίδες και τα βιβλία κοσμικού περιεχομένου, διότι αυτά οδηγούσαν μακριά από τον δρόμο τον οποίο είχε αποφασίσει να διατρέξει. Αντιθέτως είχε μεγάλη αγάπη για τα βιβλία των Πατέρων και γενικώς για την ασκητική και μυστική γραμματεία. Ο π. Σιλουανός ανήκει σε μία πλειάδα Αγιορειτών, μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση κατέχουν οι Παΐσιος Βελιτσκόφσκυ και ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης. Η διδασκαλία του περί ησυχίας του πνεύματος και νοεράς προσευχής, λογισμών, ακτίστου φωτός και των τρόπων θέας του, είναι αναγνώσματα που θυμίζουν τους μεγάλους αυτούς διδασκάλους της ορθόδοξης πνευματικότητας. Ο π. Σιλουανός τοποθετείται δίπλα σε μεγάλους ησυχαστές πατέρες, οι οποίοι είχαν λάβει το χάρισμα της μεθέξεως

στο άκτιστο φως. Αυτό που του έλειπε ήταν η θεολογική ορολογία, ώστε να παρουσιάσει με πιο συστηματικό τρόπο αυτό που είχε να εκφράσει είτε ως γνώση είτε ως εμπειρία. Εν πάση περιπτώσει, οι λόγοι του, ειλικρινείς και απλοί, μαρτυρούν πολύ καθαρά το βάθος της σκέψης του και την εσωτερική του εμπειρία.

Η ένωση με τον Ιησού ήταν πάντοτε ο επιθυμητός σκοπός του π. Σιλουανού, και σ' αυτήν δεν θα έφτανε παρά με τον θάνατο. Τον ανησυχούσε ένα μόνο πράγμα, ότι δεν είχε φτάσει ακόμη στο μέτρο της ταπείνωσης που χρειαζόταν για να περάσει στην αιωνιότητα. Μετά από σαρανταέξι χρόνια έντονης άσκησης έφτασε η στιγμή της αναχώρησης. Ύστερα από μία σύντομη ασθένεια, της οποίας η φύση δεν ανακαλύφθηκε ποτέ, ο π. Σιλουανός άφησε την τελευταία του πνοή, εντελώς μόνος, στο νοσοκομείο της μονής. Ο θάνατος ήρθε χωρίς αγωνία, χωρίς φόβο και χωρίς συναίσθημα αβεβαιότητας. Η προσδοκία του θανάτου, ως προσδοκία ένωσης με τον Ιησού, πλημμύριζε την ψυχή του Αγιορείτη ησυχαστή π. Σιλουανού με ένα συναίσθημα γαλήνης. Ο ιερομόναχος Σεραφείμ, τον οποίο έχουμε ήδη αναφέρει, διηγείται δύο περιπτώσεις θανάτων Ρώσων μοναχών, των οποίων υπήρξε προσωπικώς μάρτυρας. Αυτό που θαύμασε σ' αυτούς ήταν προπαντός η γαλήνη και η χαρά με την οποία υποδέχθηκαν το γεγονός που τρομάζει τους κοσμικούς ανθρώπους. Δεν παρέλειψε να αναρωτηθεί: «Γιατί στον κόσμο όλοι φοβούνται τον θάνατο, ενώ εδώ κοιμούνται τόσο γαλήνια τον αιώνιο ύπνο;». Συνεχίζοντας αυτή την αγιορειτική παράδοση, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο εγκατέλειψε αυτό τον κόσμο και ο στάρετς Σιλουανός. Από τη στιγμή που πάτησε το πόδι του στο έδαφος του μοναστηριού, έως τη στιγμή που το εγκατέλειψε για πάντα, παρέμεινε ένας αληθινός Αγιορείτης.

Σχετικά με τον π. Σιλουανό ο οποίος άφησε την εγκόσμια ζωή το 1938 στη Μονή Παντελεήμονος δεν θα γνωρίζαμε σχεδόν τίποτε, αν δεν είχε φροντίσει γι' αυτό ο συμμοναστής του π. Σωφρόνιος, κατά κόσμον Σέργιος Σάχαροφ (1896-1993), ο οποίος διέσωσε τα σημειώματά του και τα δημοσίευσε επανειλημμένως. Το 1921 ο Σέργιος Σάχαροφ κατέφυγε στο Παρίσι, όπου ζούσαν πολλοί και διακεκριμένοι Ρώσοι μετανάστες. Στην ψυχή του έκαιγε η φλόγα της πίστης, την οποία του είχε μεταδώσει η μητέρα του. Ο Σέργιος είχε μεγάλη κλίση προς τη ζωγραφική, και στο Παρίσι ήρθε σε επαφή με καλλιτεχνικά κέντρα, έκανε μάλιστα και εκθέσεις έργων του. Ωστόσο μέσα του φλεγόταν από τη μεταφυσική αναζήτηση, προπαντός δε από το ερώτημα «πώς να ζήσω σ' αυτό τον κόσμο αναμάρτητος». Και έτσι τελικώς το φθινόπωρο του 1925 επισκέφθηκε το Άγιον Όρος, στο οποίο εκάρη μοναχός με το όνομα Σωφρόνιος και παρέμεινε εκεί οριστικώς. Τον απασχολούσαν σοβαρώς

πολλά πνευματικά προβλήματα, απορίες και ανησυχίες. Την άνοιξη του 1930 συνάντησε για πρώτη φορά τον π. Σιλουανό, με τον οποίο ανέπτυξε πνευματικό δεσμό και εκείνος στη συνέχεια του εμπιστεύθηκε τα σημειώματά του, στα οποία ο π. Σωφρόνιος ανακάλυψε έναν νέο πνευματικό κόσμο. Στο Παρίσι είχε γνωρίσει ρωσικές προσωπικότητες με μεγάλη μόρφωση στη θεολογία και φιλοσοφία, εκείνο όμως που δεν είχε βρει ήταν η καθοδήγηση σε μία βαθύτερη πνευματική ζωή και εμπειρία, σαν αυτή στην οποία οδηγεί η ησυχαστική προσευχή, και αυτό ακριβώς βρήκε στον π. Σιλουανό. Μετά τον θάνατο του π. Σιλουανού ο π. Σωφρόνιος αναχώρησε στην αγιορειτική έρημο, κοντά στη Νέα Σκήτη και έζησε εκεί μέσα σε μία καλύβα, μέχρι το 1946. Δεν λησμόνησε ποτέ τις ημέρες της ερημικής ζωής, την αυτοσυγκέντρωση, τη δύναμη για προσευχή. Έχοντας πια αυτή τη βαθιά εμπειρία μέσα του, και συγκλονισμένος από αυτήν, εγκατέλειψε το Άγιον Όρος για να έρθει στο Παρίσι. Η αιτία της αναχώρησής του ήταν η απόφασή του να φροντίσει να εκδώσει τα σημειώματα του π. Σιλουανού και να τα καταστήσει γνωστά σ' ολόκληρο τον ρωσικό, αλλά και στον δυτικό κόσμο, πράγμα που έγινε με επιτυχία. Ο π. Σωφρόνιος, μολονότι εγκατέλειψε το Άγιον Όρος, δεν έπαψε ποτέ να αισθάνεται ότι είναι Αγιορείτης και να τρέφει αγάπη για τον ιερό αυτόν τόπο, διότι εκεί γνώρισε τον π. Σιλουανό και εκεί ίδε το ανέσπερο φως της ησυχαστικής ακατάπαυστης νοεράς προσευχής. Στη συνέχεια συνέγραψε και ο ίδιος βιβλία, άφησε δε και την αλληλογραφία του, η οποία και δημοσιεύθηκε. Όλα τα γραπτά του αποπνέουν το ίδιο ακριβώς αθωνικό πνευματικό άρωμα, το οποίο με τα έργα του π. Σωφρονίου διαχέεται στις ημέρες μας σε πολλές χώρες και εμπνέει και στηρίζει ανθρώπους.

Μεταξύ των ιδιαίτερος διακρινόμενων Ρώσων μοναχών της Μονής Παντελεήμονος κατά τον 20ό αιώνα πρέπει να μνημονευθούν δύο, οι οποίοι διακρίνονταν για τη μεγάλη θεολογική μόρφωσή τους. Ο ένας από αυτούς ήταν ο γιός του Αλεξάνδρου Βλαντίμιροβιτς Κριβοσέιν, τελευταίου υπουργού Γεωργίας της αυτοκρατορικής Ρωσίας επί αυτοκράτορος Νικολάου Β΄, ο Βσέβολοντ Αλεξάντροβιτς Κριβοσέϊν. Αυτός το 1920 κατέφυγε στο Παρίσι, όπου σπούδασε φιλολογία στη Σορβόνη. Ήταν νέος μορφωμένος και γνώριζε ξένες γλώσσες. Το 1924 επισκέφθηκε το Άγιον Όρος και αποφάσισε να μείνει στη Μονή Παντελεήμονος, όπου και έγινε μοναχός με το όνομα Βασίλειος. Εκείνο που τον διέκρινε ήταν η αγάπη του για την πατερική ησυχαστική θεολογία, την οποία μελετούσε επιστημονικώς. Έτσι το 1936 δημοσίευσε μία αξιόλογη μελέτη για τον άγιο Γρηγόριο Παλαμά, η οποία εγκαινίασε διεθνώς ένα ενδιαφέρον για τη μελέτη του μεγάλου αυτού βυζαντινού θεολόγου και πατέρα της Εκκλησίας. Στο Άγιον Όρος έμεινε μέχρι το 1947, μερικά δε χρόνια αργότερα εγκαταστάθηκε στην Αγγλία, τελικώς δε χειροτονήθηκε

επίσκοπος και διετέλεσε αρχιεπίσκοπος Βρυξελλών της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας του Πατριαρχείου της Μόσχας. Ο Βασίλειος ασχολήθηκε με τη μυστική θεολογία και τα έργα του για τον άγιο Γρηγόριο Παλαμά και τον άγιο Συμεών τον Νέο Θεολόγο αποτελούν σταθμό στη σχετική έρευνα. Μολονότι είχε εγκαταλείψει τον Άθω αυτός δεν έπαυε να ζει έντονα στις αναμνήσεις του.

Η άλλη αξιόλογη προσωπικότητα που έζησε για κάποιο διάστημα στη Μονή Παντελεήμονος ήταν ο Σεργκεϊ Σεργκέγιεβιτς Μπεζομπράζοφ (1892-1965). Αυτός καταγόταν από την Πετρούπολη, στο Πανεπιστήμιο της οποίας σπούδασε φιλολογία. Γνώριζε άριστα τα αρχαία ελληνικά καθώς και ευρωπαϊκές γλώσσες. Το 1922 εγκατέλειψε τη Ρωσία και ήρθε στην Ευρώπη και κατέληξε στο Παρίσι, όπου διορίστηκε καθηγητής της Καινής Διαθήκης και της ελληνικής γλώσσας στο νεοσυσταθέν ρωσικό Ινστιτούτο Ορθοδόξου Θεολογίας. Το 1932 εκάρη μοναχός με το όνομα Κασσιανός και το 1934 χειροτονήθηκε ιερέας. Τον Αύγουστο του 1939 ήρθε να επισκεφθεί το Άγιον Όρος, αλλά τότε άρχισε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, οι δρόμοι έκλεισαν, και ο π. Κασσιανός αποκλείστηκε εκεί. Τότε έμεινε στη Μονή Παντελεήμονος, όπου έζησε ως απλούς μοναχός μέχρι το 1947. Ο π. Κασσιανός υπήρξε ασκητικότατος, άνθρωπος της προσευχής και της νηστείας. Σ' ολόκληρη τη ζωή του δεν έφαγε κρέας, τηρούσε δε τις παραδόσεις που είχε διδαχθεί στο Άγιον Όρος. Μετά την επιστροφή του στο Παρίσι συνέχισε να διδάσκει Καινή Διαθήκη, χειροτονήθηκε επίσκοπος Κατάνης και εκλέχθηκε πρύτανης του Ινστιτούτου Ορθοδόξου Θεολογίας. Ο επίσκοπος Κασσιανός υπήρξε διεθνώς αναγνωρισμένος ως ένας από τους μεγαλύτερους ειδικούς στην Καινή Διαθήκη του 20ού αιώνα. Τόσο στον Βασίλειο Κριβοσέιν όσο και στον Κασσιανό Μπεζομπράζοφ τα χρόνια παραμονής τους στο Άγιον Όρος άφησαν βαθιά στην ψυχή τους τα ίχνη μιας εμπειρικής κατανόησης της Θεολογίας, και αυτό είναι φανερό στο έργο τους.

Η Μονή Παντελεήμονος επί πολλά χρόνια μετά το 1917 πέρασε περίοδο μεγάλης δοκιμασίας. Οι πατέρες εγκατέλειπαν τον κόσμο ο ένας μετά το άλλο, αυτοί δε που τους αντικαθιστούσαν από τη ρωσική διασπορά ήταν πολύ λίγοι. Στη δεκαετία του 1950 ηγούμενος ήταν ο π. Ιουστίνος, ένας ήσυχος, ταπεινός, σιωπηλός, όχι μορφωμένος μοναχός. Μετά βίας αναγνώριζες στο πρόσωπό του έναν ηγούμενο. Τον π. Ιουστίνο, ο οποίος κοιμήθηκε το 1958, διαδέχθηκε στην ηγουμενεία ο π. Ηλιανός (1883-1971). Αυτός ήταν ένας πολύ ήρεμος και αγαθός άνθρωπος. Καταγόταν από την Πετρούπολη από ευσεβή οικογένεια, αφού και η μητέρα του είχε γίνει και αυτή μοναχή. Τον διέκρινε μια βαθύτατη ευσέβεια, μία εμφανής

οσιότητα. Ένωθε πόνο ψυχής για τη λειψανδρία που γνώριζε η μονή, η οποία ενώ κάποια εποχή είχε φθάσει να αριθμεί δύο χιλιάδες μοναχούς, όταν ανέλαβε την ηγουμενεία ο π. Ηλιανός είχαν απομείνει μόνο εκατόν σαράντα, και αυτοί γέροντες. Ήταν λεπτός και ασκητικός, κοντά του αισθανόταν κανείς να αποπνέει την καλοσύνη και να τον τυλίγει η γαλήνη που είχε αυτός μέσα στην ψυχή του. Είχε μια βαθιά αγάπη για το μοναστήρι και νοιαζόταν για το μέλλον του εναποθέτοντας ευλαβικά τις ελπίδες του στην Παναγία και στον Άγιο Παντελεήμονα, τον προστάτη της μονής.

Στις ημέρες που ηγουμένευε ο π. Ηλιανός ζούσαν στο μοναστήρι κάποιοι μοναχοί που διακρίνονταν για την εργατικότητα και την προσφορά τους σ' αυτό. Ένας από αυτούς ήταν ο π. Υπάτιος, κατά κόσμον κόμης Δημήτριος Φρέντεριξ, άνθρωπος μεγάλης μορφώσεως και γλωσσομάθειας. Δεν ήταν άλλωστε τυχαίο άτομο. Ο αδελφός του πατέρα του ήταν ο κόμης Β.Β. Φρέντεριξ, υπουργός του αυτοκρατορικού οίκου επί τσάρου Νικολάου Β΄. Ο π. Υπάτιος ήταν ένας δυστυχής άνθρωπος. Περπατούσε με δυσκολία ακουμπώντας επάνω σε ένα μαστούνι. Αντί για παπούτσια είχε στα πόδια του δύο χοντρούς δερμάτινους κυλίνδρους, διότι δεν είχε πέλματα, τα είχε χάσει από κρουπαγήματα. Ο π. Υπάτιος προσέφερε υπηρεσίες γραμματέα, αλλά προπαντός, μιλώντας ευρωπαϊκές γλώσσες, ασκούσε χρέη διερμηνέα ή ξεναγού επισκεπτών. Βιβλιοθηκάριος της μονής ήταν ο π. Βησσαρίων, ο οποίος ένωθε πόνο διότι δεν υπήρχαν πια μορφωμένοι μοναχοί να κάνουν χρήση της υπέροχης, πολύ πλούσιας, βιβλιοθήκης που επόπτευε. Έτσι χαιρόταν πολύ όταν επισκέπτες έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον να περιεργαστούν στα ράφια τις αμέτρητες σειρές των βιβλίων. Αρχοντάρης ήταν ο π. Αντώνιος, γέρος και αυτός, αλλά πρόθυμος να εξυπηρετεί τους επισκέπτες. Ένας άλλος γηραιός μοναχός, ο π. Βαρσανούφιος, άνθρωπος πολύ πρόσχαρος και ευγενικός, ήταν αυτός που φρόντιζε τον ναό της Αγίας Σκέπης. Ήταν μια ψυχή γεμάτη αγάπη και πνευματική χαρά. Το 1955 ήρθε ως επισκέπτης στη μονή ο Κωνσταντίν Αλεξάντροβιτς Λέμπεντεφ, ο οποίος την εποχή εκείνη, σε μεγάλη ηλικία, σπούδαζε Θεολογία στο ρωσικό Ινστιτούτο Ορθοδόξου Θεολογίας στο Παρίσι. Ο Λέμπεντεφ τόσο πολύ εντυπωσιάστηκε από τη Μονή Παντελεήμονος, ώστε αποφάσισε να μείνει εκεί για πάντα ως μοναχός. Έλαβε λοιπόν το μοναχικό σχήμα με το όνομα Κύριλλος. Οι πατέρες τον συμπάθησαν, όταν δε εκλέχθηκε ηγούμενος ο π. Ηλιανός φρόντισε να χειροτονηθεί ο Κύριλλος διάκονος στον οποίο ανατέθηκαν τα καθήκοντα του βιβλιοθηκαρίου της μονής. Ο π. Κύριλλος είχε μια βαθιά ευσέβεια, ήταν άνθρωπος της προσευχής και της ολόψυχης αφοσίωσης στα μοναστηριακά του καθήκοντα.

Ένας μοναχός που ξεχώριζε και ήταν σεβαστός και αγαπητός όχι μόνο στη Μονή Παντελεήμονος αλλά και σε ολόκληρο το Άγιον Όρος ήταν ο π. Δαβίδ. Αυτός, του οποίου το κοσμικό επώνυμο ήταν Τζουμπέρα, είχε γεννηθεί το 1904 στην πόλη Ούζγκοροντ της δυτικής Ουκρανίας. Έφυγε από την πατρίδα του εγκαίρως και βρέθηκε στην Ελλάδα, ήρθε δε νεαρός στο Άγιον Όρος και εγκαταβίωσε στη Μονή Παντελεήμονος. Ο π. Δαβίδ είχε έφεση για τα γράμματα και εισήλθε στην Αθωνιάδα Σχολή, στην πρωτεύουσα του Αγίου Όρους τις Καρυές, την οποία τελείωσε και έτσι έμαθε θαυμάσια την ελληνική γλώσσα, ενώ μιλούσε άπταιστα και τα ουγγρικά. Οι γνώσεις του τον κατέστησαν γραμματέα της μονής, ενώ συγχρόνως ασχολείτο και με τις εξωτερικές υποθέσεις της. Όλοι τον αγαπούσαν και τον εκτιμούσαν στο Άγιον Όρος για τον ήπιο και συγκαταβατικό χαρακτήρα του. Τον χαρακτήριζαν η διάκριση και η σύνεση, γεγονός που ωφέλησε πολύ τις σχέσεις της Μονής Παντελεήμονος με την Ιερά Κοινότητα του Αγίου Όρους και τις ελληνικές κρατικές και διοικητικές αρχές. Άλλος Καρπαθορώσος ήταν ο π. Σεραφείμ, άνθρωπος πρόσχαρος και γελαστός, πάντοτε πρόθυμος στη φιλοξενία και την ελεημοσύνη. Αυτός φρόντιζε να πουλάει βιβλία, εκδόσεις της μονής, τα οποία έστελνε στο εξωτερικό, σε Ρώσους της διασποράς, ώστε να εξασφαλίζει έσοδα για τη μονή του.

Η μείωση του αριθμού των μοναχών ήταν πιο αισθητή στις ρωσικές σκήτες, οι οποίες είχαν περιέλθει σε παρακμή. Στη Σκήτη του Προφήτου Ηλιού ηγούμενος ήταν ο π. Νικόλαος, ένας συμπαθεστατος και πνευματικότατος γέροντας ο οποίος ενέπνεε βαθύ σεβασμό. Ζούσε μέσα σε μια ατμόσφαιρα κατάνυξης, ήταν αγαθότατος και αντιμετώπιζε με υπομονή τη φτώχεια που έπληττε τη σκήτη. Για να εξοικονομήσει έσοδα αναγκαζόταν να πουλάει πολύτιμα αντικείμενα και βιβλία της σκήτης. Η επαφή μαζί του μετέδιδε συγκίνηση και συμπάθεια. Ήταν ο π. Νικόλαος ένας τίμιος και γενναίος αγωνιστής, γεμάτος πίστη και ελπίδα. Η φτώχεια που είχε κτυπήσει τους Ρώσους μοναχούς άξαινε μέρα με την ημέρα. Στην έρημο των Κατουνακίων ζούσε ο ιερομόναχος π. Μητροφάνης με τον υποτακτικό του. Ήταν και αυτός μία οσιακή μορφή που εξέπεμπε πνευματική αύρα. Η έλλειψη πόρων ανάγκασε και αυτόν και τον υποτακτικό του να μετακομίσουν στη Μονή Παντελεήμονος, όπου έγιναν αδελφικώς δεκτοί, προσφέροντας τις υπηρεσίες τους στον ναό. Ο π. Μητροφάνης μέχρι το τέλος της ζωής του διατηρούσε τα χαρακτηριστικά του ερημίτη, όντας απόμακρος και αφοσιωμένος στην προσευχή. Ένας άλλος Ρώσος ερημίτης ήταν ο π. Αλεξάντρ. Αυτός ήταν ένα κοντό γεροντάκι, ρακένδυτο, έχοντας έναν μικρό σακίδιο κρεμασμένο από τον

λαιμό του, μέσα στο οποίο μάζευε ξεροκόμματα ψωμί από τη ζητεία σε μοναστήρια και κελλιά. Ο π. Αλεξάντρ ήταν ανέστιος, δεν είχε κελλί, αλλά περιφερόταν εδώ και εκεί ζητιανεύοντας για να ζήσει. Η μορφή του ήταν μορφή αγίου. Κρατούσε διαρκώς ένα μεγάλο κομποσχοίνι και επαναλάμβανε αδιαλείπτως την ευχή του Ιησού: «Κύριε Ιησού Χριστέ ελέησόν με» Με αυτή την ευχή στα χείλη και στην καρδιά άφησε τον μάταιο κόσμο ο π. Αλέξανδρος.

Ένας άλλος μεγάλος Ρώσος ασκητής υπήρξε ο π. Νίκων. Αυτός είχε γεννηθεί το 1874 και προερχόταν από ευγενή οικογένεια, είχε διατελέσει δε ανώτερος αξιωματικός του τσαρικού στρατού. Είχε μεγάλη μόρφωση, και μιλούσε ξένες γλώσσες. Μετά το 1917 κατέφυγε στην Αγγλία και το 1935 ήρθε στο Άγιον Όρος. Είχε ζήσει την κοσμική ζωή, την οποία απαρνήθηκε, για να έρθει στο Περιβόλι της Παναγίας και να ασκητεύσει στα Καρούλια, σε ένα από τα πιο άγρια και ερημικά μέρη. Ζούσε σε μία καλύβη, στην οποία υπήρχε συγχρόνως και ένα μικρό παρεκκλήσι. Κοιμόταν καταγής, έχοντας για προσκέφαλο μία πέτρα, και επάνω σε ένα ράφι υπήρχαν τα κρανία δεκαεπτά πατέρων, οι οποίοι είχαν ζήσει προηγουμένως εκεί. Ο π. Νίκων ήταν ένας πολύ αυστηρός ασκητής. Αγαπούσε τους νηπτικούς και ησυχαστές Πατέρες, και όταν το 1951 εκδόθηκε η αγγλική μετάφραση της *Φιλοκαλίας*, τον πρόλογο τον είχε γράψει αυτός. Ήταν βαθιά ορθόδοξος και έλεγε ότι η Ανατολική Ορθοδοξία αποτελεί το μέγιστον του Χριστιανισμού, ότι είναι η *μόνη αλήθεια*.

Η καταγραφή προσώπων διακεκριμένων Ρώσων μοναχών στο Άγιον Όρος θα κλείσει με ένα περιστατικό που συνέβη στο τέλος της δεκαετίας 1940, το οποίο αξίζει να μνημονευθεί. Στην πρωτεύουσα του Αγίου Όρους, τις Καρυές, υπάρχει το αντιπροσωπείο της Ιεράς Μονής Διονυσίου, το οποίο τιμάται στο όνομα του αγίου Στεφάνου του πρωτοδιακόνου και πρωτομάρτυρα. Τη χρονιά εκείνη, την ημέρα της εορτής του αγίου Στεφάνου, επειδή δεν είχαν διάκονο για τη θεία λειτουργία, ο αντιπρόσωπος της Μονής στην Ιερά Κοινότητα π. Γρηγόριος παρακάλεσε τον επίσης αντιπρόσωπο της Μονής Παντελεήμονος, τον π. Νικόστρατο, ο οποίος ήταν ένας ηλικιωμένος, σεμνός ιεροδιάκονος, να έρθει να ιεουργήσει με τον ιερέα. Πράγματι, τα χαράματα ο αγαθός π. Νικόστρατος ήρθε στην ώρα του, αλλά μόλις μπήκε στον ναΐσκο, όπου ήταν συναγμένοι οι πατέρες και διάβαζαν τις Ώρες, αυτός σταμάτησε, κοίταξε προς το ιερό, και τους είπε: «Γιατί με καλέσατε, αφού έχετε διάκονο, ο οποίος έχει μάλιστα κιόλας φορέσει το στιχάρι;» Οι πατέρες τον κοίταξαν όλοι παρεξενεμένοι και τον ρώτησαν: «Πού βλέπεις, πάτερ Νικόστρατε τον διάκονο;» Ο π. Νικόστρατος έμεινε για λίγο άφωνος και ύστερα, βαθιά

συγκινημένος και με δάκρυα στα μάτια, τους είπε: «Αυτός ήταν, τον είδα ολοζώντανο, λουσμένο μέσα στο φως, με τη στολή και το θυμιατήρι στο χέρι», και έδειξε την εικόνα του πρωτομάρτυρος Στεφάνου που υπήρχε στο τέμπλο. Οι πατέρες θαύμασαν γι' αυτό που συνέβη, δόξασαν τον Κύριο και τον άγιο Στέφανο, και με μεγάλη κατάνυξη άρχισαν τη θεία λειτουργία.

Το περιστατικό αυτό έκρυβε έναν βαθύ συμβολισμό. Το όραμα του π. Νικοστράτου ήταν η συνέχεια παρομοίων εμπειριών για τις οποίες διαβάζουμε στους Βίους αγίων πατέρων και μοναχών. Ήταν συγχρόνως ένα όραμα μέλλοντος, μιας βέβαιας ελπίδας, ότι οι άγιοι είναι κοντά και δίπλα στους Αθωνίτες πατέρες και δεν τους εγκαταλείπουν ποτέ, όπως δεν τους εγκαταλείπει και η προστάτιδα του Αγίου Όρους η Θεομήτωρ Παρθένος Μαρία.

Αντώνιος-Αιμίλιος Ταχιάος

Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός

.....Το άρθρο δημοσιεύτηκε στα ρωσικά στον κατάλογο της έκθεσης «Όρος Άθως - εικόνες του ιερού τόπου», σελ. 44-61 (<http://gora-afon.ru/#/book>)

Πηγή: agioritikesmnimes.blogspot.gr